

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Obor: Rehabilitační péče o postižené děti, dospělé a staré osoby

BEZDOMOVECTVÍ JAKO SOCIÁLNÍ FENOMÉN NAŠÍ DOBY

Diplomová práce

Autor: Lucie Langerová

Vedoucí práce: Doc. MUDr. Vladimír Vurm, CSc.

České Budějovice, 2007

Abstract

The homelessness phenomenon is extreme exposure of indigence and social preclusion. Much of world has been fighting with this problem for many years and our society is not exception. Also in our country the subjects exist which are becoming either volunteer or under the pressure of circumstances socially outcasted. It is livelihood of individuals without home who are not able to solve their situation adequately without assistance of others. Hence they search various forms of social remedy. The term homelessness denotes summation of dealings and actions, causes and consequences which leads to loss of upcountry (home), life surenesses or more precisely to social preclusion. Scholarly diction has the term "citizen without shelter" for person who misses the home. In international law the term 'homeless' flags the foreigner living on our territory without warranty of offices and citizenship. Homeless is a person who has been affected by social preclusion and loss of home for various reasons. Opinions of society on homelessness phenomenon are usually negative. By all means it is necessary to realize that given phenomenon is not only the problem of homelesses themselves but mainly it is a problem of society. If we want to comprehend watched problem in its whole range, it is necessary to pursue all coherences and search bases for our opinions.

Zvláštní poděkování věnuji panu Doc. Mudr. Vladimíru Vurmovi, CSc., za odborné vedení a poskytnutí cenných připomínek při psaní diplomové práce a dále děkuji dotazovaným respondentům, kteří pomohli vzniknout mé práci.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v příloženém seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne

Podpis.....

Obsah

<u>1</u>	<u>ÚVOD</u>	8
<u>2</u>	<u>ZÁKLADNÍ POJMY</u>	10
2.1	POJEM BEZDOMOVEC, BEZDOMOVECTVÍ	10
2.2	POJEM CHUDOBA, SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	12
<u>3</u>	<u>HISTORIE BEZDOMOVECTVÍ</u>	14
3.1	BEZDOMOVECTVÍ V ČR PO ROCE 1948	15
3.2	BEZDOMOVECTVÍ V EVROPĚ	17
3.2.1	EVROPSKÁ UNIE	17
3.2.2	BEZDOMOVECTVÍ VE STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPĚ	18
<u>4</u>	<u>FORMY BEZDOMOVECTVÍ</u>	21
4.1	ZJEVNÍ (VIDITELNÍ) BEZDOMOVCI	22
4.2	SKRYTÍ (LATENTNÍ) BEZDOMOVCI	25
4.3	POTENCIÁLNÍ BEZDOMOVCI	27
<u>5</u>	<u>PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ</u>	28
5.1	FAKTORY VYVOLÁVAJÍCÍ BEZDOMOVECTVÍ	32
<u>6</u>	<u>DŮSLEDKY BEZDOMOVECTVÍ</u>	37
6.1	NEJČASTĚJŠÍ PROBLÉMY	37
6.2	BYDLENÍ	38
6.3	ZAMĚTNÁNÍ	41
6.4	RODINA	42

6.4.1	RODINA RIZIKOVÁ	43
6.4.2	ÚPADEK TRADIČNÍHO MODELU RODINY	44
6.4.3	PORUCHA CHOVÁNÍ VE VZTAHU K RODINĚ	45
6.5	ZDRAVOTNÍ STAV	46
6.5.1	PRÁVO BEZDOMOVců NA ZDRAVOTNÍ POJIŠTĚNÍ	46
6.5.2	ALKOHOLISMUS A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI	48
6.6	BEZDOMOVECTVÍ A KRIMINALITA	49
6.6.1	KRIMINOGENNÍ FAKTORY	49
6.6.2	RODINNÉ NÁSILÍ	50
7	<u>ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY BEZDOMOVECTVÍ</u>	51
7.1	MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE	51
7.2	ORGANIZACE V ČESKÉ REPUBLICĚ	57
	STŘEDISKO POMOCI "NADĚJE"	58
7.3	VSTUP ČESKÉ REPUBLIKY DO EVROPSKÉ UNIE A BEZDOMOVECTVÍ	61
7.3.1	SPOLEČNÉ MEMORANDUM O SOCIÁLNÍM ZAČLEŇOVÁNÍ ČESKÁ REPUBLIKA	61
7.3.2	NÁRODNÍ AKČNÍ PLÁN SOCIÁLNÍHO ZAČLEŇOVÁNÍ ČESKÉ REPUBLIKY	64
7.4	KDO OVLIVŇUJE PROBLEMATIKU BEZDOMOVECTVÍ	66
7.5	PREVENCE A POMOC	68
8	<u>CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY</u>	74
8.1	CÍL PRÁCE	74
8.2	HYPOTÉZA	74
9	<u>METODIKA</u>	75
9.1	CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO SOUBORU	75
9.2	TECHNIKA SBĚRU DAT	75
10	<u>VÝSLEDKY</u>	76

10.1	IDENTIFIKAČNÍ ČÁST	76
VĚKOVÁ SKLADBA RESPONDENTŮ		76
10.2	ZÁKLADNÍ ČÁST	77
10.3	VLASTNÍ VÝZKUM	80
11	DISKUZE	92
12	ZÁVĚR	99
13	KLÍČOVÁ SLOVA	101
14	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	102
15	PŘÍLOHY	105

1 Úvod

Bezdomovectví je fenomén, s nímž se potýká většina civilizovaného světa, naši společnost nevyjímaje. K jeho odkrytí a zviditelnění došlo převážně po politických a ekonomických změnách na počátku devadesátých let minulého století.

Problematika bezdomovectví představuje závažný humanitární problém, který je však mnohdy opomíjen a podceňován. Všeobecně se ví o tomto jevu velice málo, informace veřejnosti jsou často zkreslené a neúplné. Bezdomovci jsou vnímáni jako sociální skupina, která žije na pokraji společnosti dobrovolně a tento způsob života jí zcela vyhovuje. Ano, takové názory jsou ideální k ospravedlnění své nečinnosti. Bohužel takto uměle vytvořená iluze problém nevyřeší.

Tím, že veřejnost vnímá sociální skupinu bezdomovců jako negativní, dochází k určité stigmatizaci. Stigma, které si tito vyřazení, vyloučení, zranění lidé nosí životem způsobuje velmi často jejich demotivaci ve smyslu znovuzачlenění do společnosti. Lidé bez domova jsou postupně odsouváni na okraj společnosti, patří mezi nejvíce viditelnou marginalizovanou skupinu.

Soudit a odsoudit je lehké, je však potřeba si uvědomit, že hranice mezi zranitelností a vyloučením ze společnosti jsou velmi tenké a že v podstatě každý z nás se může dostat do těžké životní situace, kdy ztratí zázemí, pocit bezpečí, stabilitu i rodinu. Mezi faktory, které vedou ke ztrátě domova patří ztráta zaměstnání či bydlení, zadluženost, rozvod či rozpad rodiny, psychické a citové zhroucení, smrt někoho blízkého, osamělost, nesamostatnost, stáří a další problémy, které jedinec ve své stávající životní situaci není schopen zvládnout.

V této diplomové práci jsem se snažila o přiblížení problematiky bezdomovectví, zjištění veřejného mínění (např. jaká je míra úsilí veřejnosti zabývat se existencí závažného problému bezdomovectví, jaká jsou řešení - na tyto a další otázky jsem hledala odpověď ve své práci). Mým osobním úkolem byl objektivní pohled na problém, kterým se žádná společnost nechlubí a snaží se jej umenšovat na míru únosnou vlastnímu svědomí.

2 Základní pojmy

2.1 Pojem bezdomovec, bezdomovectví

Dosud se nepodařilo vytvořit přesnou, objektivně měřitelnou definici bezdomovectví, na jejímž základě by bylo možno zjišťovat rozsah bezdomovectví, stanovit příčiny, vyvodit důsledky a v neposlední řadě také cíleně navrhnout řešení dané problematiky. Ve spolupráci s nevládními neziskovými organizacemi je v současné době realizován v ČR projekt s názvem "Strategie sociální inkluze bezdomovců ČR". V rámci tohoto projektu, který je spolufinancován z fondů EU, je jedním z cílů právě vytvoření definice a typologie pojmu bezdomovectví v ČR a to tak, aby definice byla v souladu i s již prezentovanými definicemi na úrovni EU. ⁽²⁵⁾

Nejčastěji se setkáváme s následujícími definicemi:

Pojem bezdomovec označuje osobu nemající domov či možnost dlouhodobě využívat nějaké přístřeší. Termín bezdomovectví znamená způsob života této osoby a existenci tohoto jevu. Bezdomovectví je patrné především v bohatých velkých městech a většinou je doprovázeno sociální izolovaností a psychickým i fyzickým strádáním. ⁽²⁷⁾

Hojně využívaná je také definice, kdy je jako bezdomovec označována osoba, kterou postihlo společenské vyloučení s následnou ztrátou bydlení, nebo která je touto ztrátou akutně ohrožena. Je to osoba žijící na ulici či na jiných veřejných místech (např. nádraží), v nevyhovujících bytových podmínkách (např. dům určený k demolici, sklep) nebo osoba přijímající pomoc (např. sociální služby) obce, statní či nestatní organizace, instituce. ⁽³⁾

Suzane Fitzpatrick shrnuje diskuse o definici bezdomovectví takto: Podle nejužší definice bezdomovectví se jedná o životní situace lidí, kteří se ocitnou „bez střechy nad hlavou“. V tomto případě, kdy se osoby ocitnou bez jakéhokoliv přístřeší, jsou považováni za bezdomovce. Příkladem jsou lidé spící na ulicích, ale mohou to být také imigranti nebo oběti živelných pohrom. Označení „bez domova“ je širší termín, který zahrnuje i ty, kteří žijí v nouzových a přechodných ubytovnách pro bezdomovce, jako jsou noclehárny, ubytovny a azylové domy. Jinou skupinu v této kategorii tvoří jedinci, kteří žijí v místech nevhodných pro stálé ubytování. Třetí možná definice zahrnuje i lidi žijící v nejistých podmínkách, přechodných podnájmech, dočasně bydlící u přátel či příbuzných nebo bydlící pod hrozbou vystěhování, popř. ve squatech apod. Mezi bezdomovci mohou být zahrnuti i lidé žijící v neadekvátních bytových podmínkách. Rodiny, které jsou společně nedobrovolně ubytovány, protože si nedokážou zajistit oddělené ubytování, mohou být považovány za „skryté“ bezdomovce. ⁽²⁾

Podle Marie Vágnerové je bezdomovectví z psychosociálního hlediska komplexní kategorií, přičemž nejde jen o vymezení vztahu k bydlení, ale o určitý způsob života. Tuto extrémní variantu akceptují lidé, jejichž osobnost je zásadnějším způsobem změněna a oni z toho důvodu nejsou schopni plnit mnohé společenské požadavky; někdy nejde o volbu, ale spíše o sociální pád, který nedokážou ovlivnit („možná ani nechtějí“). Bezdomovectví je výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání spojeného se ztrátou většiny běžných rolí a úpadkem společenské prestiže. Tak zásadním způsobem obvykle selhávají lidé s dysfunkční osobností, s nedostatečnými kompetencemi a negativními návyky. Bezdomovectví je více než nedostatkem přístřeší a více než chudobou. Je součástí širšího procesu marginalizace, založeného na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní

pro většinu populace. Bezdomovectví je jen vzácně volbou, častěji je výsledkem procesu postupného sociálního propadu a následné rezignace na lepší alternativu. Bezdomovec může být osobou bez trvalého bydliště nebo je osobou bez přístřeší, která sice oficiálně trvalé bydliště má, ale z nějakého důvodu jej nechce nebo nemůže užívat. Tento člověk obvykle nemá ani zaměstnání a rodinu, resp. jeho vztahy s příbuznými jsou natolik narušené, že zcela ztratily svou funkci. Nemá téměř žádné vazby ke společnosti, zůstává izolován na jejím okraji. Někdy mu tento stav může i vyhovovat. ⁽¹⁶⁾

2.2 Pojem chudoba, sociální vyloučení

Chudoba je jedním z nejvýznamnějších faktorů, které mohou odstartovat bezdomoveckou dráhu a bezdomovectví je považováno za nejzávažnější formu sociálního vyloučení. ⁽¹⁾

Na světě žije přes miliardu lidí v nepříjemných extrémních podmínkách chudoby, která v rozvojových zemích ohrožuje životy a zdraví celých populací. Je stále očekáván nárůst bídy především v Africe, Latinské Americe, Karibské oblasti (jedná se o *absolutní chudobu* charakterizovanou krutým nedostatkem v uspokojování základních lidských potřeb a jejími průvodními jevy jsou hlad, podvýživa, nemoci, vyšší úmrtnost apod.). ⁽¹⁰⁾

Naproti absolutní chudobě stojí termín *relativní chudoba*, kterou lze měřit pouze na základě národních měřítek (v ČR je tímto měřítkem částka životního minima). Ukazatele relativní chudoby mají malou vypovídací schopnost ve smyslu reálné životní situace jedinců či skupin, velkou vypovídací hodnotu, pokud se zajímáme o rozdělení příjmů a příjmovou nerovnost.

Za nejzávažnější formu **sociálního vyloučení** je považováno bezdomovectví, hovoříme také o extrémním vyloučení ze společnosti. Sociolog Weber, u něhož

se s termínem sociální vyloučení setkáváme poprvé, charakterizoval tento termín jako jednu z forem sociálního uzavírání určitých společenských skupin. Dle významu pojmu sociálního vyloučení, který je dnes užíván, se jedná o ty vyloučené osoby, které propadli záchranou sociální sítí, systémem sociálního zabezpečení. Jedinec je tedy soc. vyloučený tehdy, pokud nemůže participovat na zásadních aktivitách společnosti, v níž žije.

Mezi hlavní příčiny sociálního vyloučení patří diskriminace určitých společenských skupin, individuální vlastnosti a morální hodnoty jedince a v neposlední řadě také změny ve společnosti dané ekonomickou globalizací, změnou společenských hodnot aj. ⁽²¹⁾

3 Historie bezdomovectví

Než se ponoříme do bližší analýzy fenoménu bezdomovectví, dovoluji mi náhled do minulosti.

Fenomén bezdomovectví však sahá až do předhistorické doby, kdy lidé žili v menších kočovných skupinách. Provinilcům proti tehdejšími zákonům byl udělován trest tehdy nejtěžší - vyloučení ze společnosti, které znamenalo v nebezpečné krajině téměř jistou smrt. Tito lidé byli zatraceni, vyloučení nejen ze společnosti, ale také ze světa „božského“ řádu.

Posuneme-li se v naší cestě dějinami do středověku, zjistíme, že situace bezdomovců byla podobná. Prioritní roli totiž zastávala rodina – jistota, bezpečí, uspokojení základních životních potřeb, pevné postavení ve společnosti - to vše a ještě mnohem více rodina zajišťovala. Ti, kteří žádnou rodinu ať už z jakýchkoli důvodů neměli, byli ponecháni vlastnímu osudu. Tuláci, kočovníci, lidé bez domova neměli často žádná práva a jejich zdroj obživy představovaly drobné krádeže. V této době se již objevila snaha řešit problém lidí na okraji společnosti (jednalo se o sirotky, nemanželské děti, tělesně a mentálně postižené, malomocné, kejklíře i zpustlé studenty) a podstatnou úlohu zaujala církev a její organizace. Vznikala různá opatření a zákony.

V druhé polovině 19. století existovaly určité zásady pro veřejnou chudinskou péči, které byly spojeny s tzv. domovským právem, ukládajícím obcím povinnost starat se o své chudé a bezdomovce. Nový rozměr bezdomovectví přinesla industrializace, urbanizace, příliv venkovského obyvatelstva do měst a v 19. století dochází k rozvoji charity i sociálně tržního státu.⁽¹¹⁾

3.1 Bezdomovectví v ČR po roce 1948

Po roce 1948 byla existence lidí bez přístřeší pouze neoficiální, teprve až téměř o 34 let později byli v Praze evidováni jako tzv. krajánci., kterým byli přidělovány nouzové prostory v ubytovnách. Pro příživnictví byl v této době stíhán každý, kdo se delší dobu nezdržoval v místě svého trvalého bydliště nebo nebyl v pracovním poměru. Bezdomovci tudíž nemohli oficiálně existovat, socialistický režim existenci lidí bez domova nepřipouštěl. Žádná sdružení poskytující pomoc, žádné charitativní a církevní organizace (likvidace v 50. letech), místo nich hustá síť státních sociálních institucí - domovy důchodců, ÚSP, dětské domovy, domovy pro dlouhodobě nemocné, tělesně či mentálně postižené osoby, psychiatrické ústavy apod., kde často kvalita péče z nedostatku financí a neodbornosti personálu trpěla. ⁽⁴⁾

Velkou změnu znamenal počátek devadesátých let, který s sebou nesl řadu politických a společenských změn. Fenomén bezdomovectví se u nás objevil náhle ve své zjevné formě jako viditelný sociální problém. K tomu přispělo:

1. zrušení trestnosti příživnictví

Zrušení trestní postížitelnosti zbavovalo strachu z možného obvinění, na řadu přišlo svobodné rozhodnutí. ⁽³⁾ Kateřina Stárková uvádí, že po roce 1989, kdy se naše společnost začala transformovat na tržní hospodářství a přestal platit paragraf o příživnictví a povinnost být zaměstnán, mnoho firem propouštělo z uměle zřízených míst přebytečné zaměstnance. ⁽¹³⁾

2. zánik pracovních povinností

Transformovaným a privatizovaným podnikům odpadla povinnost zaměstnávat nepřírozeným způsobem nadbytečné pracovníky. Každý nyní

mohl dobrovolně zaměstnání opustit. Podnikové ubytovny se transformovaly na hotely nebo ubytovny pro širší veřejnost a přizpůsobovaly se poptávce trhu.

3. přijetí Listiny základních práv a svobod do českého právního řádu

Listina základních práv a svobod byla uvedena do československého právního řádu ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. a do právního řádu České republiky usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. Listina zaručuje účinnou realizaci práv a svobod každému občanu. Stala se garancí svobody pohybu, a řada těch, kteří nalézali místo svého útočiště na skrytých místech, vyšla ze svých úkrytů. ⁽³⁾

4. rozsáhlá amnestie v lednu 1990

Rozsáhlá amnestie prezidenta Václava Havla, která znamenala propuštění kolem 16 000 vězňů, znamenala pro amnestované osoby zajistit si zaměstnání a ubytování, což byl pro ně úkol velmi nesnadný, až nereálný. A proto byly řady bezdomovců rozšířeny. ⁽¹³⁾ Nepřípravenost společnosti na tuto situaci (fakt, že velká část osvobozených vězňů nemá kam jít, zimní období) měla za následek nedostačující sociální pomoc a zviditelnění celého problému bezdomovectví. ⁽³⁾

5. rozpad velkých podniků, rušení podnikových ubytoven

Rozpad velkých, převážně stavebních podniků znamenal nárůst počtu skupiny bezdomovců. V prvních letech ekonomické transformace prožívalo odvětví stavebnictví (zaměstnávající často nekvalifikovanou a problémovou pracovní sílu) silný útlum, a z důvodu chybějících investic byli propouštěni pracovníci.

Rušení podnikových ubytoven znamenalo pro řadu pracovníků ztrátu bydlení, trvalého bydliště a s nadějí se stěhovali do velkých měst, která jim ovšem práci a ubytování velmi často nabídnout nemohla. ⁽³⁾

3.2 Bezdomovectví v Evropě

3.2.1 Evropská unie

Počet bezdomovců v Evropské unii se stále zvyšuje. V rámci Evropské unie jsou bezdomovci viditelní zejména ve velkoměstech, ale jejich počet se začíná zvyšovat i v menších sídlech a na venkově, přestože jsou lidé bez domova viditelní převážně ve velkoměstech. Útočiště hledají pod mosty, v chátrajících neobydlených domech, v dočasných ubytovnách aj. Populace bezdomovců představuje pro všechny evropské národy závažný společenský problém a je významným a neutuchajícím připomínáním toho, jak dlouhou a trnitou cestu bude ještě třeba zdolat, než bude možno pyšně hovořit o klesajících tendencích tohoto fenoménu.

Fenomén bezdomovectví se v zemích EU výrazně projevil již na začátku 80. let v důsledku rostoucí nezaměstnanosti, imigrace a vzrůstající chudoby. Národní kampaň pro bezdomovce v Irsku uspořádala v roce 1985 první Evropský seminář o bezdomovectví v Corku. V roce 1989 se zformovala Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci, tzv. FEANTSA, která byla pověřena Komisí ke zřízení Evropské pozorovatelny bezdomovectví. Pozorovatelna se jako první zabývala druhem, rozsahem a charakteristikou služeb poskytovaných bezdomovcům v Evropě.

Počet lidí bez domova je v zemích Evropské unie stále na vzestupu. V roce 1993 žilo v Evropské unii podle zprávy European Observatory 2,5 milionů bezdomovců. V roce 1994 podle údajů statistik Evropské unie žilo přibližně 15

% populace Evropské unie pod hranicí chudoby. Na konci 90. let 20. století, řešilo v Evropské unii problém s přenocováním denně 1,1 milionu osob. Je však třeba si uvědomit, že skutečné počty bezdomovců jsou mnohem vyšší, neboť statistiky se týkají jen osob žijících v evidovaných zařízeních, ovšem do odhadů o počtu osob bez domova se musí započítat také osoby žijící mimo tato zařízení, tzn. na ulici, v parku, v kontejnerech apod. Tyto osoby často pomoc v nápomocných organizacích nevyhledávají. Tyto osoby žijí v neadekvátních podmínkách, nejsou však úřady registrovány jako bezdomovci. Dle odhadů se jedná o 15 milionů osob. ⁽⁶⁾

V nedostačujících a extrémních podmínkách žije cca 145 000 osob ve Španělsku, cca 90 000 osob v Portugalsku, nejméně 70 000 osob v Itálii a 60 tisíc osob v Řecku. Celkový počet osob bez domova se v zemích Evropské unie odhaduje na 2,6 — 3,1 milionu osob, což představuje 0,76 - 0,91 % z celkového počtu obyvatel zemí Evropské unie. ⁽⁴⁾

Většina evropské populace uspokojuje potřebu bydlení adekvátním způsobem, přesto vznikla naléhavá nutnost věnovat se intenzivněji problematice bezdomovectví a je nezbytné uplatňování hodnot jako je solidarita aj.

3.2.2 Bezdomovectví ve střední a východní Evropě

Bezdomovectví se v posledních letech stalo viditelnou **součástí všech zemí střední a východní Evropy.**

Odborníci Evropské unie, kteří se zabývají jevy chudoby, společenského vyloučení v zemích ve střední a východní Evropě zaznamenali problém z hlediska využití pojmů a definic běžně využívaných pro totožné jevy v zemích EU. Je obtížné hovořit o chudobě a vyloučení tam, kde je chudobou zasažena většina populace. ⁽⁶⁾

V Maďarsku se stále rozšiřuje chudoba (jde ruku v ruce s bezdomovectvím a dlouhodobou nezaměstnaností), přestože polovina zahraničních investic jde právě sem. Významná cikánská menšina je neintegrována do společnosti, odmítá školní vzdělání a žije odděleně od ostatní populace. Rozsah bezdomovectví významně ovlivnila imigrace etnických Maďarů z Rumunska a Jugoslávie začátkem devadesátých let.

V Polsku většina chudých obyvatel žije na vesnicích, převážně v oblastech s převažujícím zemědělstvím a s tradičním průmyslem (doly, hutě, textil). Více než polovině domácnostem v Polsku chybí teplá voda, čtvrtina nemá tekoucí vodu vůbec. Bezdomovectvím jsou nejvíce ohroženy rodiny neúplné nebo rodiny nezaměstnaných.

V Rumunsku je typické snížení porodnosti, zvýšení dětské úmrtnosti a emigrace kvalifikovaných lidí. Nezaměstnanost, špatné a zhoršující se životní podmínky včetně zdravotní péče vedou k tomu, že se populace cítí sociálně ohrožena. Národní nelichotivou zvláštností je vysoké procento dětí umístěných v ústavech (12 %) a velká řada dětských bezdomovců, kde jsou děti závislé na omamných látkách. Přítomnost silné cikánské minority, z větší části neintegrované do společnosti, je pro Rumunsko charakteristická. Tito lidé migrují bezdomoveckým způsobem života po Evropě a často se živí drobnou kriminalitou.

Dále si zmapujeme situaci v Bulharsku, pro které je charakteristický černý trh, přežívání občanů pomocí příbuzných. V Bulharsku je vysoká nezaměstnanost a chudoba, lidé žijí bez jakékoli perspektivy. V této zemi jsou téměř tři tisíce dětských bezdomovců.

Na Slovensku počet lidí bez přístřeší ovlivňuje především dlouhodobá nezaměstnanost. Často dochází k migraci slovenských obyvatel do ČR Tito lidé

hledají v naší zemi práci, kterou ne vždy naleznou a rozšíří tak řady bezdomovců.⁽⁴⁾

4 Formy bezdomovectví

Bezdomovectví je jeden z projevů chudoby, jedná se o souhrn jednání a procesů, příčin a následků, které vedou ke ztrátě bezpečí, jistot, zázemí (domova). Ostatně slovo bezdomovec je složeno právě ze slova *bez* (poukazuje na absenci čehosi) a ze slova *domov*.⁽²¹⁾

Jedince postihne ztráta domova, která není chápána ve smyslu ztráty obydlí, střechy nad hlavou. Osoba bez domova může mít přístřešek (ubytovnu, noclehárnu, opuštěné stavení apod.), ale ten nevytváří adekvátní prostředí pro udržování sociálních vztahů, které vznikají a naplňují se právě v prostředí domova. Základní sociální vztahy se utváří v rodině, na pracovišti anebo v rámci zájmových skupin a udržování těchto vztahů je podmíněno právě domovem, zázemím. Ztráta domova se může realizovat na více úrovních:

- a) Ztráta domova je totožná i se ztrátou obydlí - bezdomovec nemá kde bydlet - přespává na ulici, na nádraží apod. Bezdomovci touto nejtěžší formou bezdomovectví trpí většinou jen určité období.
- b) Ztráta domova není zcela totožná se ztrátou obydlí – bezdomovec se snaží o vytvoření vlastního náhradního domova. Tyto způsoby bydlení obvykle využívají skupiny lidí a oficiálně se neevidují. Jde např. o bydlení v opuštěných domech, zahradních boudách a v dalších provizorních přibytcích, které si bezdomovec sám postaví. Jedinec se snaží vyrovnat se se ztrátou domova - jeho způsob života se do jisté míry blíží životu člověka, který domov má. Skupiny, které žijí v daném obydlí, bývají ve své podstatě stabilní, tvořené kamarády nebo páry. I tady je však úskalí. Jestliže totiž nějaký z obyvatel začne být pro ostatní z různých důvodů nepohodlný, musí uvolnit místo jinému, dokonce

často je ze svého provizorního ubytování vyhozený, a proto se složení skupiny relativně rychle mění.

- c) Ztráta domova je úplně totožná se ztrátou obydlí - bezdomovec využívá podpůrnou síť ubytování vytvořenou sociálním systémem. Jedná se o ubytovny, noclehárny, azylové domy atd. Takovýto způsob většinou využívají jednotlivci, v případě skupiny jde obvykle o rodiny nebo části rodin. V tomto případě je velmi těžké vytvořit náhradní domov. Ubytovna se pro člověka nestává domovem, jen dočasným přístřeším (délka bydlení je podmíněná buď vnitřním pořádkem instituce nebo finančním poplatkem). Při poměrně rychlé změně bydlení, která souvisí i se změnou okolního společenství, není možné vytvářet pevnější sociální vazby. ⁽²⁰⁾

Osoby bez přístřeší lze rozdělit na zjevné, skryté a potenciální bezdomovce.

4.1 Zjevní (viditelní) bezdomovci

Zjevní, viditelní bezdomovci reprezentují jen část bezdomovské populace.

Lidé zanedbaného zevnějšku žijí často na nádražích, na ulicích, přespávají pod širým nebem, v noclehárnách nebo azylových domech. ⁽⁶⁾ Jsou zpravidla závislí na službách organizací zřízených kraji, obcemi nebo poskytovanými nestátním neziskovými organizacemi.

Typickým společným znakem členů této skupiny je, že zjevně postrádají soukromý prostor, který by bylo možno nazývat domovem ať z hlediska určitých nepsaných společenských norem nebo z hlediska jejich vlastního subjektivního pocitu. Jednání, chování zjevného bezdomovce viditelně neodpovídá tomu, co společnost od každého jejího občana očekává v souladu

s existujícími mravními a jinými normami, žije mimo standardní hranice sociálních norem a návyků. Je však třeba zdůraznit, že vybočení od normálního chování může být dáno lhostejností vůči způsobu života nebo nemožností splňovat určitá očekávání. Dle délky trvání absence domova lze bezdomovce dělit na:

- a) **STÁLÉ** – charakteristická pro tuto skupinu je neochota nebo neschopnost změnit stávající situaci (hovoříme o dlouhodobém, stálém vybočení). Obvykle těmto lidem bez domova nepřipadá přirozené žít běžný život se společenskými zvyklostmi a normami, je pro ně příliš nudný a konvenční, touží po romantické volnosti a svobodě bez povinností. Na druhé straně je pro ně však každý den bojem o přežití, v němž ne vždy vyhrávají. Pro některé z nich jsou typické tulácké sklony, styl života člověka bez domova jim tedy vyhovuje, vybrali si ho většinou dobrovolně a z jeho změny mají strach nebo o změně vůbec neuvažují. K azylovým domům a celé záchranné sociální síti se staví obvykle negativně, často bez předchozí zkušenosti s podobným typem zařízení. Raději si hledají alternativní přístřeší. Trvalé zaměstnání nemají, živí se příležitostnou prací a drobnými krádežemi. Mezi skupinu stálých bezdomovců patří i lidé, kteří nemají motivaci ke změně života, lidé závislí na drogách a alkoholu.
- b) **DOČASNÉ** – charakteristická je pro tuto skupinu alespoň minimální snaha a schopnost změnit stávající situaci, vytvářet reálné a perspektivní plány do budoucna, shánět zaměstnání, bydlení, vyhledat pomoc příslušných organizací, urovnat rodinné problémy apod. (hovoříme o dočasném, popř. krátkodobém vybočení). Příčiny bezdomovectví u dočasných lidí bez domova jsou různé, nejčastěji ztráta zaměstnání, bydlení, rozvod. Jejich myšlení, zevnějšek a chování

nebývají diametrálně odlišné od chování a zevnějšku běžného člověka, trestné činnosti a společenských přestupků se dopouštějí méně než skupina stálých bezdomovců. Mají tendence nahlížet na bezdomovce dlouhodobě setrvávající ve své situaci s pohoršením a s despektem. Situace, do které se dostali je pro ně nepřírozená, nepříjemná a mají obvykle konkrétní představy o své perspektivě velmi odlišné od stávající situace. Dávají přednost přespávání v ubytovně nebo místech, kde nejsou veřejnosti na odiv. ⁽¹⁴⁾

Nemít střechu nad hlavou, trvalé bydliště a žít na ulici - to vše souvisí s nedostatkem finančních prostředků, které jedinci zaručí určitý životní standard. Jedna ztráta (např. zaměstnání) často odstartuje další životní ztráty, které mohou být nevratné a determinující na celý život. Názory, že dospělý člověk sám musí nést plnou zodpovědnost za svůj život i za své chování, nemohou být bezvýhradně podepřeny skutečností, neboť proces socializace je dlouhodobý a složitý. Poruchy v tomto procesu, ale i nemoc, stáří, problémy v rodině mohou způsobit, že jedinec neunese tíhu záporných jevů, a dostane se na okraj společnosti.

Nádraží (jsou často vyhledávaným noclehem), lesy, parky, ulice, mosty, sklepy, kontejnery, stoky apod. jsou častým útočištěm lidí bez přístřeší, přestože jsou jejich „příbytky“ nejisté a nebezpečné. Jen malý počet upřednostní přespání v parku či kontejneru před nabízenou pomocí v podobě ubytovny či azylového domu. ⁽⁶⁾

Bezdomovci se často ocitají v bludném kruhu – ztráta zaměstnání může znamenat ztrátu bydlení, ztráta obydlí pak ztrátu dokladů (občanského průkazu). Bez dokladů a trvalého bydliště nezískají nové zaměstnání, bez zaměstnání nový byt, bez bytu novou funkční rodinu...kruh se uzavírá. Sami,

izolovaní se ocitají na dně a proces readaptace těchto desocializovaných je dlouhý a velmi nejistý.

V Praze v březnu 2004 proběhlo historicky první sčítání bezdomovců u nás. Sčítání bylo primárně zaměřeno na cílovou skupinu zjevných bezdomovců. Celkový počet bezdomovců činil 3096 osob, z toho 2662 mužů a 434 žen. Výrazně tedy ve skupině zjevných bezdomovců početně převládají muži nad ženami. Z výsledků sčítání vyplynula alarmující informace, že pouze cca 37% bezdomovců nocovalo v zařízeních, která jsou pro ně určená, přitom však kapacita těchto zařízení byla vytížena téměř stoprocentně. Zbývajících cca 63% bezdomovců tudíž nemohlo využít daná zařízení ani v případě, že by o tuto službu projevíli zájem.⁽⁷⁾

4.2 Skrytí (latentní) bezdomovci

Skrytí bezdomovci reprezentují mnohem rozsáhlejší skupinu bezdomovecké populace.

Jsou to osoby, které se neobracejí na veřejné či charitativní služby, aby našly přístřeší buď z důvodu, že nabídka služeb v určitých regionech je nedostačující nebo z čistě osobních důvodů. Bydlí nejčastěji ve squatech, ve sklepích, domech určených k demolici, ve starých automobilech, kontejnerech, výměnících, ve stanech, v kanálech, v lesích nebo žijí u přátel či příbuzných.

Mezi skrytými bezdomovci najdeme část populace bez trvalého bydliště, skryté bezdomovectví předčí viditelnější formu bezdomovectví zjevného. Za bezdomovce se tyto osoby zpravidla nepovažují a většinou sociálních a charitativních služeb nevyužívají. Tito lidé často mění svá dočasná nejistá a přechodná útočiště, potýkají se s řadou zdravotních potíží, problémy mívají také s policií nebo s úřady. Hledání nového ubytování je velmi nesnadné a o to

obtížnější v zimních měsících. Nepříjemná bydlení ve sklepích, stanech, v čase příchodu zimy často tito lidé opouštějí. Pak následují zjevné bezdomovce v jejich počínání a vyhledávají ubytovací zařízení. Doba, po kterou mohou v takovém zařízení zůstat, je však omezená, a bezdomovci tak po jistém čase hledají opět nový úkryt a přebíhají z místa na místo. Navíc ne všechny ubytovny jsou zřízeny pro všechny. Některé ubytovny nepřijímají uprchlíky, jiné toxikomany nebo bezdomovce, kteří mají závažné zdravotní problémy. Mnohé ubytovny mohou poskytnout ubytování pouze mužům nebo ženám, ale nemají místo pro ženy s dětmi. Velmi často provozovatel ubytovny stojí před nelehkým rozhodnutím, koho ubytovat, kdo vlastně potřebuje jejich pomoc nejvíce.

Se ztrátou ubytování se potýkají také vězni. Při odchodu z vězení se ocitají na ulici bez rodinného zázemí, bez peněz, často bez občanského průkazu, bez zápočtového listu, bez dokladů k evidenci na Úřadu práce, bez nároku na dávky ze systému státní sociální pomoci, bez ubytování. Počet bezdomovců (zjevných i skrytých) rozšiřují odchovanci dětských domovů, kteří po dovršení plnoletosti přicházejí často nepřipraveni na samostatný život,⁽⁶⁾ chybí jim kvalifikace, vzdělání, nejsou materiálně zajištěni, neumějí pracovat, protože nemají pracovní návyky, postrádají zázemí. Dětský domov pro ně bylo do této doby místo určitých životních jistot s prostorem pro snění o své budoucnosti. Za jeho branami však čeká často nelítostná realita a tito mladí lidé se zákonitě stávají členy různých skupin, kterými jsou zneužívání.

Jak již bylo zmíněno, významné zastoupení ve skupině skrytých bezdomovců mají ženy, které chtějí alespoň načas skrýt bezútešnou situaci svou a svých dětí. Stávající legislativa nezaručuje dostatečnou ochranu zejména žen - matek a žen týraných (ať již psychicky nebo fyzicky) a dostupné informace z Evropské unie poukazují na znepokojující nárůst žen a dětí bez domova.⁽⁶⁾

Ženy s dětmi se často ocitají dlouhodobě v azylovém zařízení, zatímco muži a otcové dále žijí v bytech, které manželé do té doby užívali společně. Kategorie sociálního bydlení se v ČR rozvíjí velmi nedostatečně.⁽²⁴⁾

Chudoba pak postihuje tvrdě zvláště děti a ženy a cesta ke zlepšení životních podmínek bývá trnitá. Stávají se obětí agrese, často nemají žádné vzdělání nebo jen nízké, ocitají se také v situaci uprchlíků, extrémně bídých životních podmínek apod. Zpravidla pocházejí z neuspořádaných rodinných poměrů.⁽⁶⁾

4.3 Potenciální bezdomovci

Do skupiny *potenciálních* bezdomovců patří ty osoby, které jsou bezdomovectvím ohroženy. Hovoříme o občanech, kteří žijí v těžkých životních podmínkách, na hranici životního minima, a tudíž náklady na uspokojení základních životních potřeb a udržení standardního bydlení jsou v nepoměru k jejich nedostačujícím příjmům. Rozhodujícím faktorem pro to, aby byl naplněn osud potenciálního bezdomovce, je neschopnost vypořádat se s obtížnými životními situacemi. Často totiž lidé nejsou ani tak ohroženi samotnou situací jako spíše nedostatkem vůle, schopností, zázemí a prostředků k hledání východiska z problému.⁽⁹⁾ Potřeby potenciálních bezdomovců jsou úřadům buď zcela neznámé, nebo známé jen částečně.⁽²¹⁾

Do skupiny potenciálních bezdomovců řadíme i ty, kteří čekají na propuštění z vězení, na opuštění dětského domova a dále ty, kteří tvoří velkou skupinu migrační a exilní.⁽⁶⁾

5 Příčiny bezdomovectví

Příčiny bezdomovectví lze rozdělit na teoretické a konkrétní.

Na **teoretické příčiny** vedoucí k bezdomovectví lze nahlížet ze dvou pohledů:

- a) Strukturální pohled - příčiny bezdomovectví vidí ve změnách, které ovlivňují společnost jako celek, nachází příčiny v širších sociálních a ekonomických faktorech (jedná se zejména o nezaměstnanost a marginalizaci některých skupin na trhu práce, nerovný přístup k bydlení, nepružnost sociálních služeb aj.)
- b) Individuální selhání – toto pojetí vidí vznik bezdomovectví v nedostatečné kompetenci člověka při řešení určitých situací anebo tehdy, jestliže jedinec řešení obtížných situací vědomě odkládá. Dle pojetí individuálního selhání člověk zcela přebírá odpovědnost za své jednání, které směřuje k bezdomovectví. Oběť je současně viníkem (užíván je anglický termín *victim-blaming*). V tomto případě se obvykle jedná o osobu závislou (na alkoholu, návykových látkách, výherních automatech). Z hlediska veřejného mínění jde o takovou skupinu lidí, která může očekávat a nárokovat si jen minimální pomoc.

Je nezbytné odlišit kompetence konkrétního jedince za situace, kdy je znevýhodněn a nemůže svou situaci ovlivnit (např. zdravotní postižení). Tito jedinci mají na sociální podporu i morální nárok, neboť zpravidla usilují o resocializaci.⁽⁹⁾

Konkrétní příčiny bezdomovectví zahrnují řadu faktorů, které obvykle nepůsobí samostatně, často se kumulují, kombinují a je typická jejich provázanost. Určení primární příčiny je velmi obtížné. Bezdomovectví

představuje sociální vyloučení jednotlivce i skupiny obyvatel, kteří ztratí možnost podílet se na využívání pěti základních zdrojů poskytovaných společností, a to sice: zaměstnání, zdravotní péče, vzdělání, bydlení a sociální ochrana. K této ztrátě možnosti využívat společenské zdroje dochází zpravidla na základě osobních (fyzických, psychických a sociálních dispozic), nebo se do nepříznivé životní situace dostanou v důsledku působení vnějších vlivů. ⁽⁹⁾

Přehled nejčastějších příčin, které vedou k bezdomovectví:

- a) Patologie ve vztazích mezi mužem a ženou a v dalších oblastech morálky a etiky.

Ženy s dětmi, které se cítí být ohrožovány alkoholismem, domácím násilím apod. a nechtějí dále toto nebezpečí snášet, svou situaci často řeší odchodem ze společné domácnosti a žijí např. v azylových domech. Zásadní příčinou v rámci této problematiky je rozvod. Po rozvodu muži opouští společný byt na základě soudního rozhodnutí nebo dobrovolně. Dostávají se tak do situace, kdy ztrácí byt a hledají náhradní řešení, od kterého může být k bezdomovectví jen drobný krůček.

- b) Zrušení firmy, podniku.

Ti, kteří žijí celý život na podnikových ubytovnách (kvalifikovaní pracovníci, dělníci), mění své ubytování podle místa působení firmy, u níž jsou zaměstnání. Jestliže je pak taková firma zrušena, zůstávají bez přístřeší.

- c) Mládí v dětském domově.

Mladý člověk, který strávil život do své plnoletosti v dětském domově a poté jej musí opustit, nemá prakticky kam jít, pokud se mu záhy po opuštění ústavního zařízení nepodaří získat zaměstnání souběžně s odpovídajícím bydlením nebo pokud neexistuje rodina, kde najde útočiště. Obecně lze hovořit o problematice výstupu z ústavního zařízení jako jsou dětské domovy, diagnostické ústavy, ústavy sociální péče aj.

d) Původně útěk.

Jestliže jsou v rodině problematické vztahy a mladý člověk se dostane do rozporu s rodiči nebo sourozenci, opouští domov a plný ideálů začíná žít v nejrůznějších skupinách vrstevníků. Nepodaří-li se konflikt urovnat a vyřešit rodinné neshody, může přivyknout nezdravému způsobu života, v němž hraje svou úlohu alkohol, drogy i prostituce.

e) Alkoholismus, drogy, hráčství či jiná závislost.

Je nutno odlišit, zda ztráta domova a s tím spojený životní styl přivedl člověka k alkoholu, drogám a jiným závislostem nebo zda závislost připravila člověka o domov a důstojný způsob života.

f) Lidé dříve trestaní za příživnictví, povaleči, delikventi.

Tito lidé zpravidla nemají motivaci ani chuť k práci, nechtějí se přizpůsobit společenským normám a pravidlům, typická je pro ně také apatie a lhostejnost vůči své vlastní budoucnosti.

g) Nevyřešená bytová situace po návratu z výkonu trestu.

Po svém propuštění z výkonu trestu se daní jedinci z různých důvodů často nemají kam vrátit, bývají společností diskriminováni a nesou si s sebou nesmazatelné stigma. Paradoxem je, že lidé, kteří byli propuštěni díky vzornému chování z výkonu trestu před jeho vypršením s „podmínkou“, právě díky podmínce většinou neseženou zaměstnání. Radost z propuštění rychle vystřídají starosti o zápočtový list, občanský průkaz, nocleh, protože zpravidla neví, kde se ubytují. Bez ubytování, bez peněz a bez možnosti zaměstnání jsou jeho šanci na resocializaci mizivé.

- h) Smrt někoho blízkého, osamělost, nesamostatnost.

Příčinou bezdomovectví může být také smrt nejbližších doprovázená osamělostí a následnou nesamostatností. Pokud se se ztrátou blízké osoby člověk nedokáže vyrovnat, může pak řešit danou situaci únikem ze společnosti atd. Osoba, která neunesla tíhu závažné životní situace, přichází o své zázemí a nebo je sama opouští.

- i) Tuláctví.

Lidé s tuláckými sklony tíhnoucí k nekonvenčnímu způsobu života, který přijímají jako řešení problému, mohou snadno sejít ze společenské cestičky a ocitnout se na okraji společnosti.

- j) Směřování z vesnic do měst.

Řada lidí se snaží nepříjemnou nebo nevyhovující situaci ve svém životě řešit migrací do velkého města s vidinou dobré práce, snadného získání hezkého bytu a života na úrovni. Realita se však brzy přihlásí o

slovo, často v podobě marné snahy získat levné ubytování. Tito lidé obsazují azylové domy a stále hledají práci podle svých představ.

- k) Stáří, opuštěnost a špatná socializace v průběhu života, fyzická a psychická opotřebovanost.

V této souvislosti vyvstává také problém dlouhých čekacích lhůt na umístění v domově důchodců.

- l) Fyzická či psychická choroba

Nemoc, která člověka postihne v dětství (např. epilepsie, DMO, psychosomatické poruchy) nebo během života, se prohlubuje a spolu s dalšími faktory, které se většinou přidruží může člověka přivést do postavení bezdomovce.

- m) Nezákonné užívání bytu.

Ten, kdo obývá nezákonně byt (např. výměna či prodej bytu) a není schopen plnit povinnosti vyplývající z tohoto užívání (např. rostoucí dluh na nájemném nebo závažné problémy se spolunájemníky), je vystěhován a to sice na adresu trvalého bydliště. Pokud je však tato adresa pouze fiktivní, může dojít k rozšíření řad bezdomovců právě tímto jedincem.⁽¹⁴⁾

5.1 Faktory vyvolávající bezdomovectví

S fenoménem bezdomovectví je spjata řada faktorů, obecně lze rozlišit dvě kategorie: faktory objektivní a subjektivní. Ovlivňují fenomén bezdomovectví v různých kombinacích a jejich působení se liší v jednotlivých zemích a

oblastech. Ovšem neměnnou skutečností ve všech zemích a koutech světa zůstává, že lidé bez domova žijí odlišný způsob života než ostatní populace, ve velké chudobě.

Objektivní faktory jsou faktory společenskými a patrné je jejich ovlivnění sociální politikou, zákonodárstvím, mohou působit na rovnost žen a mužů, na problémy minorit, na integraci postižených osob, uplatňují se v boji proti nezaměstnanosti, při dodržování lidských práv apod. Mezi tyto faktory patří např. míra nezaměstnanosti, nízká úroveň vzdělání a kvalifikace spojená s určitou skupinou obyvatel, nedostatečná zdravotní péče, omezené zabezpečení ve stáří aj. ⁽⁹⁾

Subjektivní faktory souvisejí s osobním životem jedince, jeho věkem, schopnostmi, osobnostními rysy, charakterem, stupněm socializace, jeho ekonomickou situací, vzděláním, zdravotním stavem apod.

Subjektivní faktory lze dělit na:

- ✓ *materiální* - např. ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, nezaměstnanost, nízké příjmy, tragická událost ve smyslu ztráty majetku
- ✓ *vztahové* - např. násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilnění, psychické týrání, rodinné nebo manželské problémy, diskriminace žen, porušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, mezi sourozenci, rozvod, rozpad rodiny
- ✓ *osobní* - např. duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, závislost na alkoholu či toxikománie, patologické hráčství

- ✓ *institucionální* - propuštění jedince z dětského domova, ústavu či z vězení, administrativní problémy ⁽⁶⁾

Jiné subjektivní faktory ovlivňují bezdomovectví mužů, jiné jsou příčinou bezdomovectví žen nebo dětí a mladistvých.

Na pomyslné první příčce zaujímavější výhradní postavení mezi příčinami bezdomovectví **mužů** stojí faktory *materiální* a *osobní*. U mužů převládají faktory materiální (ztráta bytu, zaměstnání, nedostatečné příjmy) v kombinaci s faktory osobními (osamělost, stáří, špatný zdravotní stav, závislost na alkoholu apod.). Muži bezdomovci povětšinou nebyli ve svém životě ženatí, jedná se většinou o muže svobodné. Ti, kteří se objevují na ulicích, obvykle nemají motivaci a chuť pracovat, objevuje se u nich nespolehlivost, neochota ke změně svého života. Cítí křivdu, a po celkem krátké době života na ulici jsou zatrpklí vůči všemu a všem. Muži svou životní situaci méně skrývají, je pro ně přirozenější vyhledávání nabízených služeb, pohledy veřejnosti pro ně nejsou tolik traumatizující.

Faktory ovlivňující bezdomovectví **žen** jsou zpravidla *vztahové*, jedná se hlavně o problémy v partnerských vztazích, často doprovázených fyzickým nebo psychickým týráním. Ženy většinou chtějí předejít nebezpečnému životu v podmínkách zjevného bezdomovectví, je u nich charakteristické bezdomovectví skryté (latentní). Mezi bezdomovci nalézáme ženy obvykle vdané nebo rozvedené, svobodných bezdomovkyň je jen velmi málo. Na rozdíl od mužů mají ženy více solidarity, sebekázně a svou situaci chtějí spíše řešit než muži. Partnerské neshody vrcholí odchodem ze společného bydlení a útočiště nalézají u přítele, přítelkyně, rodičů, případně končí návratem po jistém čase. Závažnou skutečností je fakt, že ženy zjevného, skrytého či potenciálního bezdomovectví mají často s sebou děti.

Příčinou bezdomovectví **děti a mladistvých** jsou obvykle faktory *institucionální* - pobyt v kojeneckých, výchovných a jiných ústavech. Po dosažení plnoletosti jsou tito mladí lidé vrženi do víru světa, který pro ně znamená mnoho nástrah a nejistotu. Další příčinou jsou faktory vztahové a osobní (neúplná rodina, násilí v rodině, zanedbávání, týrání a psychická deprivace dítěte, problémy působení alkoholu a jiných návykových látek, hazardní hra v dětství a dospívání, příčiny poruchy zdraví (emoční poruchy, schizofrenie, psychomotorická epilepsie a dědičnosti). Životní tempo současné doby se neustále zrychluje. Žijeme v moderním 21. století, pokrok s sebou však nese i řadu úskalí – mladí lidé se stále častěji oddávají pasivnímu sledování médií a nuda, nezaplněný volný čas, přepracovanost rodičů v rodinných podnicích a ztráta pevnosti rodinných priorit může být rovněž příčinou bezdomovectví dětí a mladistvých. ⁽⁴⁾

Věk bezdomovců

Významným faktorem je také věk bezdomovců.

Dle údajů ze zimního sčítání bezdomovců v roce 2004 v Praze je nejvíce lidí bez domova ve věkové kategorii 25 – 60 let (čili v produktivním věku), v rámci tohoto výzkumu to bylo 72,8 %. Lidé ve věku do 25 let zaujímají 14,2 % a tvoří tak druhou nejpočetnější skupinu. Nejméně byla zastoupena věková skupina nad 60 let (8,5 %) ⁽⁷⁾, V Evropské unii výzkumy ukazují, že více než 70 % lidí bez přístřeší jsou mladší 40 let. ⁽⁶⁾

Modifikující faktory se navzájem prolínají a hovoříme například o:

- a) profesionální situaci nepříznivé pro mladé lidi,
- b) kriminalitě

- c) neukončeném vzdělání či nízkém vzdělání,
- d) alkoholismu a závislostech,
- e) psychických či tělesných poruchách,
- f) nedostatku samostatných bytů,
- g) etnickém a národnostním původu.

V České republice převažuje mezi bezdomovci střední a starší věk. Viditelný je nárůst starých lidí, kteří jsou vyháněni z bytů a podnájmu a místa v domovech důchodců jsou obsazená. Z druhé strany je třeba očekávat zvýšení počtu bezdomovců mladých, i dětí. Příčinou může být nezralost mladých lidí, změny v dospívání, budování kriminální dráhy, život ve skupinách, partách, které zneužívají ty nejslabší a nejmladší z nich. Snaha přežít v takovém společenství může znamenat start k vyloučení a následnému bezdomovectví. ⁽⁶⁾

6 Důsledky bezdomovectví

6.1 Nejčastější problémy

V následující kapitole jsem se pozastavila nad otázkou problémů bezdomovců, nikoli tedy „problémů s bezdomovci“, která je řešena v různých publikacích mnohem častěji.

Zásadním problémem, který bezdomovec řeší každý den je, kde najít místo pro **nocleh**. Tento problém se násobí v zimních měsících. Někteří usilují o přístřeší v azylových domech, jiní vyhledávají spíše opuštěné domy, parky, nocleh v kanalizaci apod. Výjimkou nejsou ani případy, kdy člověk bez domova záměrně spáchá trestný čin a následné umístění do vězení znamená úkryt před mrazy a nevlídným počasím.

Velkou obtíží je také **ztráta dokladů**, která předznamená nemožnost najít si zaměstnání a tudíž i odpovídající bydlení. Bez pomoci někoho druhého většinou bezdomovec není schopen obnovy dokladů na příslušných úřadech. Bez dokladů nenalezne korektní zaměstnání, nemůže pobírat důchod ani podporu v nezaměstnanosti, není pojištěn atd. Dostat se ze sociálního dna je složité. Když chce člověk začít chodit do práce, potřebuje bydlení. Když chce začít bydlet, potřebuje peníze, které ale nemá, dokud si nenajde práci atd.

Bezdomovci nemají **žádné zázemí**, ocitají se sami a sami svádí každodenní boj o přežití, jsou izolovaní a často se stávají obětí kriminality. Se svou rodinou se obvykle nestýkají. Většinou prožili dětství v rodině narušené s významnými patologickými jevy, v neúplné rodině. Nedostatek rodinných svazků jejich situaci obecně zhoršuje.

Velmi závažný problém je **zdravotní stav** vedoucí ke snížené kvalitě života. Bezdomovectví je rovnítkem pro vážné narušení zdraví (fyzického i duševního), dochází ke zvýšenému riziku předčasného úmrtí, k výskytu infekčních, psychických a chronických onemocnění (jsou šířiteli infekcí a řady nebezpečných parazitů), mají oslabený imunitní systém. Bezdomovcům chybí kvalitní pestrá strava, hygiena, dostatek oblečení, často se u nich setkáváme se zneužíváním alkoholu a drog.⁽¹⁴⁾ Jak jsem již výše zmínila, člověk bez domova obvykle není pojištěn a nemá tedy nárok na zdravotní péči.

Do těchto problémů se nejčastěji dostávají lidé, kteří nejsou schopni vytvořit osobní vztahy, trpící mentální vadou (ať již přítomnou nebo minulou), osoby s chorobami somatickými či psychosomatickými, lidé závislí (na alkoholu, drogách nebo herních automatech), osoby fyzicky postižené (sem lze zahrnout epileptiky a osoby postižené vrozenými poruchami), osoby společensky nebo mentálně neadaptabilní, charakterizované svou nestálostí a nestabilitou, osoby ve stavu deprese, úzkosti, sklíčenosti, hledající pomoc a radu, mladí nevyrovnaní lidé, nezaměstnaní, osoby bez trvalého bydliště, navíc nezaměstnaní, ženy osamělé, s dětmi, těhotné, vyloučené rodiči z domova, ženy staré, osamělí důchodci toužící po lidském teple a pochopení, propuštění vězňů, migranti, nemocní AIDS, HIV pozitivní.⁽⁶⁾

6.2 Bydlení

Problém s ubytováním patří mezi problémy číslo 1. A lidé bez domova hledají útočiště na různých místech, která pro ně znamenají alespoň dočasné řešení. I oni mohou své „příbytky“ zlepšovat, pokud v sobě najdou dostatečnou vůli. Někdy je postoupení v pomyslném řebříčku lepšího bydlení silným hnacím motorem nebo posledním záchranným bodem před společenským úpadkem.

Někteří lidé své bydlení ztratí i přes zákonnou ochranu. Často může jít o jedince, kteří nedovedli ztrátu bytu cíleně řešit, nedokázali vzít svůj život do svých vlastních rukou, a tak končí bez střechy přístřeší a zpravidla také bez materiálních prostředků. Hovoříme-li o zákonné ochraně bydlení, je třeba zdůraznit, kdy ochrana nájmu ztrácí svou účinnost:

- a) Opustí-li jeden z manželů dobrovolně nebo nedobrovolně společnou domácnost, pak ztrácí právo společného nájmu bytu manžely,
- b) opustí-li některý ze společných nájemců dobrovolně nebo nedobrovolně společně užívaný byt, ztrácí reálnou možnost byt užívat,
- c) dojde-li k rozporu mezi agresivnějším podnájemníkem a bezradnějším uživatelem bytu, může podnájemník vyštvat uživatele,
- d) zneužije-li třetí osoba osamělého, starého či bezradného nájemce k fiktivní výměně bytu a nájemce v důvěře podepíše nevýhodnou smlouvu, snadno přivede původního nájemce do nejistého a nevyhovujícího bydlení nebo do stavu bezdomovectví.

Možnost domáhat se práva soudní cestou zůstává nevyužita, protože osoba, která ztratí bydlení obvykle nemá finanční prostředky ani dostatek sebevědomí na podání žaloby atd. A musí hledat náhradní ubytování.⁽⁶⁾

Poměrně schůdným řešením pro zdravého a schopného člověka jsou **ubytovny**. Může se jednat pouze o přechodné řešení, ale je zde možnost i dlouhodobého ubytování. Základní hygienické podmínky a teplo mohou dodat pocit bezpečí a mohou znamenat první krůček ke znovuzачlenění do společnosti a následné získání podnájmu či dokonce vlastního bytu.

Jestliže jedinec dlouhodobě neplatí nájem, ať už z důvodu neschopnosti obhospodařovat rodinný rozpočet, závislosti na alkoholu, drogách či výherních automatech, rodinné krize, nemoci nebo nízké inteligence členů rodiny, dostává se do tzv. **holobytu**. Bydlení v holobytech je v podstatě latentním bezdomovectvím. Holobyty je samozřejmě dočasným řešením a délka bydlení nájemníků často může být závislá na kvalitě sociální práce nebo zájmu obce.

Další možností je bydlení v **podnájmu**. Podnájem je v dnešní době poměrně nákladná forma bydlení, kterou využívají rodiny, manželské páry apod., nejčastěji jako přechodnou formu bydlení, než jim finanční situace dovolí koupit vlastního bytu. Tyto osoby zpravidla netrpí žádnou hmotnou nouzí. Pro rodiny v krizi může být podnájem dočasnou formou řešení. Občanský zákoník do určité míry ochraňuje i bydlení v podnájmu, přesto určitý podíl podnájmů je velmi nejistý pro neexistenci písemné podnájemní smlouvy.

Do kategorie nejistého bydlení patří také **příležitostné bydlení** u příbuzných, přátel nebo známých. Úskalí spočívá především v tom, že je založeno jen na ústní dohodě. Tuto formu útočiště využívají častěji ženy a dívky (mohou sem patřit také svobodné matky, hledající si partnera proto, aby získaly ubytování) jako únik před zjevným bezdomovectvím.

Dočasné nezákonné bydlení za extrémně špatných podmínek představuje bydlení ve **squat**, v domě nebo bytě neobsazeném nájemníky. Squat může být extrémním řešením v obtížné situaci, jedná se ovšem o nežádoucí a nejistý způsob bydlení.⁽⁴⁾

Ztráta domova, která úzce souvisí se ztrátou sociálních vazeb, odsouvá člověka na okraj společnosti, která těmto jedincům na základě různých předsudků připisuje negativní vlastnosti, které narušují jejich identitu. Nedodržování ustanovených systémů hodnot a norem dané společnosti odsouvá jedince na

druhou stranu společnosti, dochází k jeho izolaci. Bezdomovectví se vyznačuje nejen materiálním, ale také sociálním nedostatkem.⁽²⁰⁾

Je však potřebné si uvědomit, že k tomu, aby člověk měl domov, nestačí jen vlastnit byt, domov je třeba tvořit svou zodpovědností a lidmi, kteří znamenají oporu člověku ochotnému a schopnému ji opětovat. Ovšem být oporou není jednoduché a pro celou řadu lidí je to úloha nesplnitelná.

6.3 Zaměstnání

Díky zaměstnání člověk získává prostředky na bydlení nebo je dokonce zaměstnání přímo svázané s bydlením, přestože tato možnost se po roce 1989 znatelně redukovala. Ubylo pracovních příležitostí s možností ubytování vlivem transformace a privatizace podniků. Obecně je velmi obtížné získat korektní zaměstnání bez čistého trestního rejstříku, bez ucházejícího vzhledu, mimo tzv. produktivní věk, bez doložitelného vzdělání a podobně. Nezaměstnanost samozřejmě začíná být prioritním problémem i u majoritní části společnosti, a tak se zájem o řešení nezaměstnanosti bezdomovců přesouvá na okraj pozornosti. Toho využívají někteří zaměstnavatelé (především v soukromých firmách) a zneužívají bezdomovce jako levnou pracovní sílu. V souvislosti s bezdomovci se stále častěji hovoří o nezaměstnanosti – výrazném problému, který bývá často příčinou vzniku bezdomovectví. Ztráta zaměstnání předznamenává velmi často i ztrátu bydlení.⁽⁶⁾

Bezdomovci se obvykle nezdržují v místě svého trvalého bydliště, ale na místech, kde nejsou hlášeni. Bez trvalého bydliště a příslušných dokladů (ztráta dokladů pro ně znamená navazující problém, který nejsou schopni řešit bez cizí pomoci také z důvodu chorobného strachu z úřadů a úředníků) se však

nemohou zaregistrovat na úřadu práce. Nemohou tudíž pobírat podporu v nezaměstnanosti, vykonávat veřejně prospěšné práce, ucházet se o přijetí do zaměstnání, účastnit se rekvalifikačních kurzů apod. ⁽³⁾

Pokud bezdomovec zaměstnání přece jen získá, jedná se často o práci nelegální, zákonnou pracovní smlouvu zde obvykle nahradí nejistá a zneužívaná ústní dohoda. Jedná se navíc o práci nevyžadující kvalifikaci, o práci nejistou, dočasnou, příležitostnou, bez odpovídajícího a potřebného finančního ohodnocení. Může dokonce dojít i k situaci, že jedinec pracuje jen za levnou stravu, ubytování a sliby fiktivního výdělku, které jsou zbraní jeho zaměstnavatele. Slabší jedinci se mohou ocitnout ve stavu závislosti na svém zaměstnavateli a cestují tak ve vlaku, z něhož se vyskakuje velmi nelehko a ne bezbolestně. Zásadním problémem takového způsobu obživy je neplacení sociálního a zdravotního pojištění, což předznamenává nezajištěné stáří a nemoc.

Bezdomovci mají chatrný úspěch v zaměstnáních, která vyžadují ukončení odborného vzdělání, a tak, jsou-li zaměstnání, pracují v zaměstnání nevyžadujícím kvalifikaci, které je často nejisté. ⁽⁶⁾

6.4 Rodina

Z hlediska fenoménu bezdomovectví je největšímu riziku bezdomovectví vystavena osoba osamělá, izolovaná, která rodinu opustila či jí byla opuštěna. ⁽⁴⁾ Také rodině jednorodičovské hrozí rychlé upadnutí do bezdomovectví. Vezmeme-li jako referenční vzor riziko, kterému je vydán manželský pár (s dětmi nebo bez nich), riziko osob izolovaných je 4 x větší a riziko rodin jednorodičovských je až 17 x větší. Zvláštností rodin jednorodičovských je skutečnost, že v jejich čele nacházíme ve velké většině ženy, zatímco muži jsou

často izolováni a hledají náhradní ubytování. Muži staršího věku ve své izolaci ztrácejí svou autoritu a jejich pozice je okrajová, neplnohodnotná a někdy neplnoprávná.⁽¹⁷⁾

Pohled do budoucna směřuje k potřebě rehabilitace tradiční trvalé rodiny, rodiny na celý život. Poněkud kontraproduktivní je působení některých sdělovacích prostředků, šířící se důraznost na konzumaci, užívání a hromadění, materialismus. Tradiční rodina, jejímž základem je jsou trvalé vztahy; rodina, která vytváří svým dětem opravdový domov, je zárukou zdravé budoucí generace.⁽³⁾

6.4.1 Rodina riziková

Selhání funkce rodiny má dopad na delikventní činnost dětí, na trestnou činnost mladistvých i na různé závislosti (od alkoholu po patologické hráčství). Rodina je základ společnosti, a tím více znepokojující jsou v tom případě deprivace dětí, způsobené špatnou nebo nedostačující péčí a výchovou rodičů, Náprava tedy není závislá jen na změně sociálního a politického klimatu, ale zejména na hodnotném působení na každého jedince v rámci kvalitní rodiny.

Rodiny s nepřátelskou interakcí a s narušenou funkčností patří k těm rodinám, jejichž členové jsou často v nebezpečí upadnout do fenoménu bezdomovectví. Jedná se nejčastěji o:

- a) rodiny s členy s psychickou poruchou, s mentálně retardovaným dítětem,
- b) rodiny se zanedbávanými dětmi,
- c) rodiny s dospělými či mladistvými delikventy,
- d) rodiny s členem rodiny závislým na drogách,

- e) rodiny se zneužívanou nebo týranou ženou,
- f) s dospělým alkoholikem,
- g) rodiny s týranými dětmi,
- h) rodiny se sexuálně či emočně zneužívanými dětmi,
- i) rodiny svobodných matek,
- j) rodiny romské,
- k) rodiny migrantů a rodiny hledající exil.⁽⁶⁾

6.4.2 Úpadek tradičního modelu rodiny

Tradiční obraz rodiny v minulosti představoval monogamní soužití muže a ženy korunující svůj vztah manželským svazkem. Po sňatku přicházely tradičně děti a muž automaticky zaujímal postavení živitele rodiny. Úpadek tohoto tradičního modelu rodiny je zjevný.

Rodina má dnes mnohem více podob. Důležitý je dnes vysoký osobní životní standard a partneři si určují sami, jak se bude jejich soužití ubírat. Moderní úvahy mladých lidí o sňatku jakožto symbolu „zbytečného papíru v šuplíku“, vede v širším slova smyslu ke krizi tradiční rodiny. Dle statistik lze pozorovat, že v naší populaci tvoří většinu rodiny jednorodičovské, nebo rodiny nekompletní, mající uvnitř příslušníky tří nebo čtyř generací.

Souvislost s fenoménem bezdomovectví je nasnadě. Mění se pohled na rodinný život přispívá k riziku vzniku bezdomovectví určité osoby. Např. u rodin jednorodičovských je zajímavá skutečnost, že v jejich čele nacházíme ve velké většině ženy, muži jsou často izolováni a hledají náhradní ubytování. A

právě takoví muži – osamělí, izolovaní jsou vystavení riziku upadnutí do bezdomovectví. ⁽⁶⁾

6.4.3 Porucha chování ve vztahu k rodině

Zásadní překážkou pro kvalitní budoucí život dítěte může být neadekvátní péče o děti vyrůstající jak v rodinném prostředí, tak i dětí ústavních. V ústavech i přes snahu pečovatелů nedochází k vytvoření citového pouta s náhradními „rodiči“. Dlouhodobé nedostatečné uspokojení potřeby lásky má za následek psychickou deprivaci dětí. Důsledky nacházíme v somatických poruchách vývoje, v opožděném vývoji s postižením řeči, v narušené schopnosti dítěte navazovat hlubší sociální vztahy, ve změnách chování, které v dospělosti mohou vést až k antisociálnímu jednání. ⁽¹⁷⁾

Obecně se dá říci, že dissociální nebo agresivní chování je úplně nebo téměř úplně omezeno na domov a zpětné vazby v komunikaci s jednotlivými členy rodiny. Jeho projevem mohou být drobné krádeže věcí z domova, destruktivní chování (např. rozbíjení hraček, trhání šatů, ničení cenného majetku), krutost vůči lidem a zvířatům, lhaní, záškoláctví, útoky z domova apod. Patří sem i násilí vůči členům rodiny. Poruchy chování u dětí se mohou projevit jako opakující se nebo trvalý projev agresivního, vzdorovitého chování, chování porušujícího sociální normy. Děti s disharmonickým vývojem osobnosti mohou být neschopny navázat plnohodnotný vztah s jinými lidmi. Typické je pro ně impulsivní jednání bez vnitřní kontroly. Stávají se pak často vůdci. Ve většině případů je příčinná souvislost těchto specifických rodinných poruch chování s narušením vztahu dítěte k jednomu nebo několika členům rodiny (např. porucha může vzniknout v souvislosti s konflikty s novým nevlastním rodičem).

Tyto poruchy jsou projevem hledání pozornosti a uznání, hledání vlastní identity v období adolescence, kdy se dotváří u dospívajícího jedince identita a vazby k rodině postupně slábnou. Utváření osobnosti neprobíhá vždy rovnoměrně. Některé patologické projevy (účast na kriminalitě, závislosti, nezájem o zaměstnání a svou budoucnost, ukazují na destabilizovanou osobnost. Porušená osobnost mladého člověka může být charakterizována nízkou vzdělaností, malou pravděpodobností ukončení základního vzdělání či vyučení v oboru, disharmonickým adolescentním vývojem apod. Kriminální chování tohoto jedince je pak poznamenáno agresí, surovostí a krutostí. ⁽⁶⁾

6.5 Zdravotní stav

Zdravotní stav bezdomovců představuje závažný společenský problém, ve vztahu k infekčním onemocněním, ale také ve smyslu snížené kvality života těchto jedinců. ⁽²¹⁾

Zdravotní stav bezdomovců z hlediska tělesného a duševního zdraví je velmi chatrný. Životní podmínky vystavují jedince bez domova stále většímu riziku různých onemocnění. Život bez střechy nad hlavou, bez jakékoli životosprávy, dostatku vitamínů, bez základních hygienických podmínek a kvalitní stravy je v časté kombinaci se závislostí na alkoholu a toxických látkách velmi špatný zdravotní stav. ⁽¹⁴⁾

6.5.1 Právo bezdomovců na zdravotní pojištění

Bezdomovci se obvykle nemohou prokázat potřebným dokladem o pojištění, neboť nejsou z pochopitelných důvodů pojištěni a nemají tudíž dle české legislativy nárok na zdravotní péči. Tím však je dána jejich relativně krátká životní dráha. V případě závažné nemoci je pak bezdomovec bez prostředků, což mu přináší strádání zejména při dlouhodobém onemocnění a samoléčbou

na veřejném prostranství. V případě, že se odhodlá jít k lékaři, pak záleží jen na ochotě zdravotnického personálu, zda takového občana bude léčit nebo jej odmítne. Zdravotní pojišťovna totiž úhradu nákladů za pacienty bez domova většinou odmítne nebo i po měsících vyžaduje vrácení úhrady.

Bezdomovci je tedy zpravidla odepřena pomoc ze všeobecného zdravotního pojištění, je vyloučen z důchodového zabezpečení i z nemocenského pojištění, a rovněž sociální péče je pro něj nedosažitelná. Tuto péči může sice požadovat u „příslušného orgánu“, ale tím je obvykle úřad vázaný na místo trvalého bydliště. ⁽⁶⁾A neradostný bludný kruh trvalého bydliště bezdomovců byl již v této práci osvětlen.

Dle statistik Evropské unie osoby spící na ulici riskují:

- ✓ 50 x více násilnou smrt,
- ✓ 34 x více sebevražednou smrt,
- ✓ 8 x více úmrtí následkem nehody,
- ✓ 3 x více smrt jako následek zápalu plic a podchlazení. ⁽⁴⁾

Z výzkumů vyplývá alarmující počet bezdomovecké populace, která trpí nějakou chorobou. Jedná se o bezdomoveckou skupinu 80 - 90%, která je chronicky nemocná, zdravotně postižená a má nízkou úroveň inteligence, trpí oligofrenií, neurózami, psychózami apod. Rovněž se u ní objevují asociální projevy, nepřizpůsobivost, agresivita.

Obtížné životní podmínky lidí bez domova jdou ruku v ruce s rizikem různých onemocnění. Naopak také nemoc (psychosomatické poruchy, dětská mozková obrna, encefalitida), která se u člověka projeví v dětství nebo se během života

prohlubuje a roste v důsledku chudoby, zapříčiní, že daná osoba rozšíří řady bezdomovců. Tyto řady však rozšiřují i staří lidé, kteří se nemají po propuštění z nemocnice kam vrátit, rovněž i propuštění vězni. ⁽⁶⁾

Zdravotní stav populace bezdomovců ČR vyžaduje systematické sledování a to v podstatně větší míře než je tomu doposud, patrná je i nutnost mezinárodního srovnávání. Důraz je potřebné klást na existující problémy a zvyšování kvality života lidí bez domova, prevenci a léčbu (včasnou). Špatný zdravotní stav populace bezdomovců je podtržen problematikou bydlení. ⁽²¹⁾

6.5.2 Alkoholismus a drogové závislosti

Alkohol a jiné omamné látky jsou častými společníky bezdomovců a hledat odpověď na prostou otázku „proč?“ by již tak snadné nebylo. Přesto se lze domnívat, že pro ně alkohol znamená snažší cestu, jak přežít den. Krátká veselost je sice vykoupena zdravím, ale lidem bez domova za to patrně stojí.

Alkohol a další návykové látky závažně poškozují organismus člověka. Dlouhodobá nadměrná konzumace alkoholu a užívání drog se podepisuje na celkovém zdravotním stavu nemocného. Alkohol negativně ovlivňuje činnost nervové soustavy, srdce a trávicího systému. Nese s sebou řadu rizik, jako vážné poškození jater (cirhózu), mozku, nádorové onemocnění úst a hrdla nebo zánět slinivky břišní (pankreatitidu). Alkohol v extrémních případech zcela změní život nemocného. Kromě zdravotních obtíží se alkoholici často potýkají se sociálními a psychickými problémy. Přicházejí o práci, sociální kontakty, nakonec mohou ztratit i své rodinné zázemí ⁽¹⁵⁾ a dostáváme se pomalu k našemu fenoménu, k bezdomovectví. Ne každý závislý končí v postavení bezdomovce, ale jeho onemocnění jej natolik stigmatizuje, že mu znemožňuje žít normálním rodinným životem.

Možná, že by většině z nás, při úkolu vylíčit svou představu bezdomovce, vytanul na mysli obraz nádražního povaleče s lahví piva nebo nějakého čistícího tekutého prostředku. Ovšem osoby s rozvinutou závislostí na alkoholu žijí nejen na nádražích. Alkoholici představují časově starší generaci, s věkovým průměrem o patnáct až dvacet let vyšším, než jsou toxikomané. Ne vždy však bezdomovec získá prostředky na koupi alkoholu či drog, náhradu pak nalezne v lécích (využívána jsou pro tyto účely hypnotika, analgetika). Mezi bezdomovci známe jedince, kteří pijí okenu nebo čichají různá ředidla. Zneužívání toluenu je značně rozšířené a finančně dostupné, proto s čicháním různých lepidel a ředidel patří k nejužívanějším.⁽³⁾

6.6 Bezdomovectví a kriminalita

Kriminalita přináší obavu a strach. Přísný a kritický zrak veřejnosti často spočine na lidech bez přístřeší, kteří jsou snadno obvinitelní. Bezdomovecká populace nestojí stranou problematiky kriminality a řada z nich ve svém životě kriminální zkušenost má, ale vzhledem k absenci rafinovanosti, systematickosti nejsou schopni účastnit se větší kriminální akce.⁽⁶⁾

6.6.1 Kriminogenní faktory

Semínko zrodu problému klíčí zpravidla již v rodině, v rodinném prostředí.

Za jeden z nejzávažnějších kriminogenních faktorů je považována *poruchová nestabilní a handicapovaná rodina*. Jedinci mohou být negativně ovlivněni dědičností a prostředím, patologickou rodinnou výchovou. Pro děti a mladistvé bezdomovce je pouliční kriminalita často zdrojem obživy. Mnozí jsou sirotci, mají rodiče s kriminální minulostí, s nízkou sociokulturní úrovní, rodiče bývají podprůměrné inteligence, alkoholici, násilnických či patologických rysů.

Delikvence dětí často pramení z *poruch chování*, které mohou vést a vedou k trestným činům. Děti a dospívající bývají zneužívány profesionálními zločinci k prostituci apod.

Ovšem mladí bezdomovci mohou pocházet také z rodin finančně dobře zajištěných a útek je pro ně jakousi revoltou a vzepřením proti autoritám. Svobodu, uznání a respekt, po kterém touží, nakonec však na ulici obvykle nenajdou.

Nízká vzdělanostní úroveň spolu s nedostatkem pozitivních životních zkušeností, nezaměstnaností a dalšími faktory vytváří úrodné pole pro kriminální dráhu bezdomovce. ⁽⁶⁾

6.6.2 Rodinné násilí

Nelze určit v jakých vrstvách k rodinnému násilí dochází, obecně lze dokonce říci, že k němu může dojít ve všech sociálních vrstvách bez ohledu na vzdělání, náboženství, věk, sociální nebo etnický původ. Agrese muže vůči ženě, rodiče vůči dítěti, někdy se děti chovají násilně k rodičům, násilí mezi sourozenci...obětí násilí v rodině se zkrátka může stát kterýkoli člen rodiny, stejně tak se všichni vyskytují mezi pachateli. ⁽⁴⁾

Nejčastějšími oběťmi domácího násilí se stávají ženy a děti. Rodina ztrácí (často nevratně) roli útočiště a stává se nebezpečným místem. Agresivní chování je z velké části naučené v dětství a ruku v ruce s ním jde řada negativních vlivů, jakými jsou nezralost partnerů, obtížná ekonomická situace rodiny, náročné životní situace, chronický nedostatek času, alkoholismus, promiskuita apod. ⁽¹⁷⁾

7 Řešení problematiky bezdomovectví

Není pochyb o tom, že problém bezdomovectví společnost musí řešit. Předpokladem k tomu, aby mohl být problém řešen, je jeho jasné pojmenování a vytvoření typologie. Je důležité znát řadu příčin a souvislostí, které fenomén bezdomovectví ovlivňují, je nutné brát v potaz provázanost objektivních a subjektivních faktorů. Navržení možného systému financování služeb a jejich udržitelný rozvoj je nezbytným krokem. (20)

Existuje poměrně mnoho organizací, které se zabývají globálními problémy chudoby a společenského vyloučení. V následující kapitole zmíním alespoň některé z nich.

7.1 Mezinárodní organizace

Organizace spojených národů

Organizace spojených národů, anglicky United Nations Organization (UNO), též United Nations (UN), je mezinárodní organizace, jejímiž členy jsou téměř všechny státy světa ⁽²⁷⁾. Od jejího založení (24. října 1945) došlo ke značnému růstu prosperity. Světový hrubý produkt se zvýšil sedmkrát a příjem na osobu se zvýšil trojnásobně. Přestože byl učiněn i velký pokrok ve zmírňování bídy na celém světě, zůstává chudoba složitým mnohorozměrným problémem. Hlavním úkolem pro všechny země nadále zůstává vymýcení bídy a hladu a rozvoj lidských zdrojů.

17. října 1987 se v Paříži sešlo na sto tisíc obhájců lidských práv ze všech vrstev společnosti, aby vzdali hold těm, kteří trpí hlady, ignorací a násilím a aby potvrdili své přesvědčení, že lidská chudoba není nevyhnutelná. Tento den

byl vyhlášen Mezinárodním dnem za vymýcení bídy a připomíná se od roku 1993 na celém světě, v tento den se setkávají politici, charitativní organizace a veřejnost, aby diskutovali o řešení problému chudoby.

Rok 1996 - Mezinárodní rok za vymýcení bídy byl vyhlášen Valným shromážděním OSN v roce. Jeho cílem je vytvořit hlubší povědomí o tom, že vymýcení bídy je základním předpokladem k posílení míru a k dosažení trvale udržitelného rozvoje a podnítit ke konkrétním akcím, jejichž výsledkem bude zřetelný a významný přínos k úsilí o vymýcení bídy.

Značný rozměr problému bídy a společenského vyloučení dosvědčuje skutečnost, že Valné shromáždění OSN vyhlásilo na léta 1997-2006 První mezinárodní dekádu za vymýcení bídy. ⁽⁴⁾

Konference o lidských sídlech Habitat II.

V roce 1976 se ve Vancouveru v Kanadě konala mezinárodní konference zabývající se problematikou bydlení a osídlení. Konference o lidských sídlech Habitat dala vzniknout Centru OSN pro lidská sídla (Habitat). Účastnili se jí představitelé 132 států včetně Československa. Centrum OSN nese odpovědnost za formulování a realizaci programů lidských sídel OSN. Konference Habitat II. se v červnu 1996 v Istanbulu zabývala tématem přiměřeného bydlení pro všechny a trvale udržitelného rozvoje lidských sídel v urbanizovaném světě. Touto konferencí byla přijata Istanbulská deklarace. Členské země přijetím Programu Habitat dosáhly konsensu v otázce práva na přiměřené bydlení, potvrdily závazek k realizování tohoto práva a uznaly povinnost vlád umožnit svým občanům získat přístřeší.

8. září 2000 přijalo Valné shromáždění OSN Deklaraci k novému tisíciletí, k níž přibyl v červnu 2001 při mimořádném zasedání Valného shromáždění

dodatek s názvem “Deklarace o městech a jiných lidských sídlech v novém tisíciletí”; deklarace a tento obsáhlý dodatek vytváří základní podklad pro zaměření činnosti Programu OSN pro lidská sídla - UN-Habitat na příštích patnáct až dvacet let. Příloha mimo jiné poukazuje na nové problémy, jež v současné době vznikají, např. nutnost zlepšit životní prostředí. Jsou značné rozpory mezi přísliby, které byly vysloveny na konferenci Habitat II v Istanbulu a politickou ochotou je plnit aj. ⁽¹⁹⁾

Světový summit o výživě

V roce 1974 byly na Světové konferenci o výživě projednány otázky světové produkce a spotřeby potravin. Bohužel cíle konference o vymýcení hladu, nedostatku potravin a podvýživy nejsou dosud naplněny. V roce 1996 v Římě na Světovém summitu o výživě zazněla nutnost znovuoživení závazků k vymýcení hladu a podvýživy a k zabezpečení dostatečného množství potravin každého člověka. Poprvé v dějinách se světoví představitelé zabývali problematikou, jak zajistit všem lidem přístup k potravinám. ⁽⁴⁾

Světový summit o sociálním rozvoji

Na Světovém summitu o sociálním rozvoji v Kodani (rok 1995) se 117 nejvyšších představitelů států a vlád a 69 ministrů zavázalo, že jejich vlády budou čelit tíživým sociálním problémům světa jako je: odstranění chudoby, podpora plné zaměstnanosti a prosazování sociální integrace znevýhodněných skupin obyvatelstva. Prostřednictvím summitu byla upřena pozornost národů na negativní stránky globalizace světové ekonomiky, zejména na prohlubující se rozdíly mezi bohatými a chudými, na klesající tendence sociálních záchranných sítí a na neustále vzrůstající nejistotu v oblasti pracovních příležitostí a sociálních služeb.

Mimořádné zasedání Valného shromáždění v Ženevě (rok 2000) potvrdilo zásadní význam dosažení sociálně spravedlivější společnosti, která upřednostňuje zájmy a potřeby lidí. Byla schválena strategie podpory zaměstnanosti, hledání nových zdrojů financování programů na odstraňování chudoby a sociálního rozvoje. Dále byl stanoven první globální cíl snižování chudoby – do roku 2015 snížit počet lidí žijících v extrémní bídě na polovinu.⁽²⁶⁾

Evropská unie

Bílá kniha Evropská sociální politika formuluje hlavní směry, kterými se má Unie v nejbližších letech ubírat. Nejvyšší prioritou členských zemí má být podpora směřující k vytváření pracovních míst a investice do pracovních sil ke zvyšování kvalifikace pracujících. Vytváření evropského trhu práce s volným pohybem osob v rámci Unie, integrace přistěhovalců a rovné příležitosti pro muže i ženy jsou podmínkou úspěšné realizace evropské sociální politiky.⁽⁴⁾

Vedle zachování a přizpůsobení evropského modelu státu blahobytu je podle Bílé knihy stejně důležitou složkou sociální politiky zajištění společenské integrace všech. Vytlačování malých sociálních skupin na okraj společnosti ohrožuje sociální soudržnost Unie. Je jasné, že současné hospodářské a sociální podmínky mají tendenci vylučovat určité skupiny z možných příležitostí. Je třeba zaměřit se na to, aby se dařilo dobře všem, dělníkům i ostatním pracovníkům. V době, kdy dalekosáhlé technologické, hospodářské a sociální změny zvyšují nejistotu stále většího počtu lidí, musí Unie zajistit, že ti nejzranitelnější (lidé vyloučení ze společenského a hospodářského života, mládež, která se nedokáže hospodářsky uchytit, dlouhodobě nezaměstnaní, invalidé apod.) nebudou zbaveni výhod, které přináší hospodářská síla sjednocenější Evropy, a že k ní budou aktivně přispívat. Dnes, kdy v Unii více

než 52 miliony lidí žijí pod hranicí chudoby, je vylučování ze společnosti endemickým jevem. Ohrožuje společenskou soudržnost každého členského státu i Unie jako celku. Dané procesy souvisejí nejen s nezaměstnaností a nízkými příjmy, ale také s bydlením, vzděláním, příležitostmi, jichž se lidem dostává, se zdravotní péčí, občanstvím a začleňováním do místních společenství. Vytváření většího počtu pracovních míst je z hlediska boje proti vylučování ze společnosti životně důležité. Samo zajištění třeba i velkého počtu nových pracovních míst však k likvidaci vylučování ze společnosti nepovede. ⁽²²⁾

Bílá kniha upozorňuje na důležitost vazby mezi veřejným zdravím, sociální politikou a politikou v oblasti ochrany a tvorby životního prostředí. Sem patří negativní vliv chudoby, nezaměstnanosti a vylučování ze společnosti, rostoucí tlaky demografických změn, zejména stárnutí populace, důležité jsou systémy sociální ochrany; úloha preventivních a léčebných opatření a programů. ⁽⁴⁾

FEANTSA – pomoc bezdomovcům

Na odstraňování bezdomovectví v Evropě je zaměřena Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci (FEANTSA) založená v roce 1989. Koordinuje aktivity národních sdružení pracujících s bezdomovci a podporuje je v jejich úsilí o potírání společenského vyloučení. Přesvědčuje evropské instituce a vlády členských zemí o nutnosti pomoci bezdomovcům; pomáhá při provádění politiky pomoci bezdomovcům v členských zemích a podporuje výměnu zkušeností mezi neziskovými organizacemi.

FEANTSA sdružuje více než 50 členů v zemích Evropské unie, v USA a v zemích střední a východní Evropy. Členy jsou národní nebo regionální sdružení pracující s bezdomovci, federace azylových domů, organizace sociálního bydlení, noviny pro bezdomovce. V roce 1991 vytvořila síť

národních korespondentů, kteří monitorují vývoj bezdomovectví v členských zemích Evropské unie. Publikuje každý rok zprávy členských zemí o fenoménu bezdomovectví a vyloučení a analýzy v kontextu Evropské unie. ⁽²¹⁾

EAPN – síť proti chudobě

Evropská síť sdružení bojujících proti chudobě a společenskému vyloučení (EAPN) je nezávislá koalice sdružení a skupin, které se angažují za vymýcení chudoby a společenského vyloučení v členských zemích Evropské unie. Síť je otevřena všem sdružením nebo skupinám, jejichž posláním je umožnit osobám a skupinám osob žijícím v nouzi a společenském vyloučení uplatňovat jejich odpovědnost a užívat jejich práv, prolomit jejich izolaci a odvrátit jejich společenské vyloučení.

FEBA – síť potravinových bank

Evropská federace potravinových bank (FEBA) sdružuje Potravinové banky pro boj proti hladu a plýtvání. Tyto banky jsou neziskové, nepolitické a nekonfesní organizace, které shromažďují nadbytečné potraviny zejména od zemědělců, potravinářů a obchodníků, skladují je a provádějí jejich distribuci prostřednictvím dobročinných organizací. Koneční adresáti, lidé žijící v hmotné nouzi a společenském vyloučení dostávají potraviny formou potravinových balíčků nebo vařených pokrmů v sociální jídelně.

EUR-HOPE NETWORK

Evropská síť pro zdraví chudých a vyloučených (EUR-HOPE NETWORK) sdružuje osoby a organizace, které pracují ve zdravotní oblasti pro lidi na okraji společnosti; jsou to terénní pracovníci, vedoucí organizací, badatelé, ale také představitelé organizací nemajetných lidí. Cílem sítě je ochrana zdraví

chudých i vyloučených, prostředkem je spolupráce a výměna zkušeností mezi lidmi, kteří v této oblasti pracují, vytvoření národních sítí, upozorňování na problémy zdraví populace, která je v obtížné situaci a pomoc při rozhodování evropských, národních a místních politiků. ⁽⁶⁾

7.2 Organizace v České republice

V následující kapitole se seznámíme s několika stěžejními organizacemi působícími také v naší republice.

Armáda spásy

Tato křesťanská organizace byla založena Williamem Boothem v roce 1865. Jedná se o mezinárodní hnutí, celosvětovou organizaci se silným sociálním aspektem. Cílem Armády spásy je pomáhat lidem v extrémně nepříznivé sociální situaci spojené zejména se ztrátou domova. Projekt také nabízí řešení pro skupiny obyvatelstva ohrožené sociální izolací (jedná se například o ženy na mateřské dovolené nebo o seniory). Armáda spásy dále provozuje nízkoprahová zařízení pro mládež, zaměřená na smysluplné využití jejich volného času. V současné době pracuje ve 108 zemích světa a má více než 1,5 milionů členů. V České republice zahájila činnost v roce 1919, v 50. letech však byla její práce přerušena. Od roku 1990 opět pomáhá sociálně slabým.

Armáda spásy v současné době pracuje v 9 městech ČR - v Praze, Brně, Ostravě, Karlových Varech, Havířově, Krnově, Opavě, Přerově a v Šumperku. Jedná se celkem o 29 projektů (např.: Dům pro matky s dětmi v Opavě, Centrum mládeže Jonáš v Brně, Azylový dům pro muže a ženy v Praze, Domov pro seniory v Ostravě). (20)

Středisko pomoci "Naděje"

Občanské sdružení NADĚJE je členem Evropské federace národních sdružení pracujících s bezdomovci (FEANTSA), Evropské sítě pro zdraví chudých a vyloučených (EUR-HOPE NETWORK), jako provozovatel potravinové banky také Evropské federace potravinových bank (FEBA), Rady humanitárních sdružení (RHS) aj. Existuje od roku 1991, kdy bylo středisko založeno za účelem pomoci pro rumunské uprchlíky, najdeme ho v Praze v blízkosti Hlavního nádraží. ⁽⁴⁾

Tato organizace existuje v podstatě ze soukromých darů (potravin, stavební materiál, šatstvo), i když už několik let poskytuje česká vláda a město Praha padesát procent jejího financování. Každý klient střediska Naděje je registrován a dostane legitimaci potvrzující jeho totožnost; pomoc tedy není anonymní, ale adresná.

Hlavním cílem je pomoc lidem zdravotně a společensky postiženým, starým a osamělým, opuštěným dětem a lidem bez domova. Diagnostika, terapie a prognózy jsou vedeny ve zdravotní a sociální dokumentaci. Integrovaný program (od vzniku Naděje v r. 1990) je určen na pomoc lidem vyloučeným a lidem, kterým společenské vyloučení bezprostředně hrozí. Jeho smyslem je hledání životních cílů a uplatnění. Integrovaný program je určen osobám, které pomoc potřebují, jsou ochotny pomoc přijmout a jsou schopny a ochotny podřídit se integračnímu programu.

Tento program sdružení Naděje je rozčleněn na několik stupňů. Vlastní integrační program začíná nultým stupněm, který zahrnuje poskytování bezplatných služeb (např. přátelský rozhovor jako součást psychoterapie, osobní hygiena, ošacení a obuv ze sbírek, jídlo z potravinové banky, odpočinek, nabídka a zprostředkování práce, dle možností také nabídka

azylového ubytování, lékařské vyšetření a ošetření, asistence při jednání s úřady aj.)

Další tři stupně jsou založeny na azylovém společném ubytování s nabídkou specifických služeb. Na ubytování a další služby klienti přispívají dle svých možností, které se vztahují k zaměstnání. Zvláštní důraz je totiž kladen na práci, zatímco v nultém a prvním stupni je práce jedinců spíše příležitostná, ve druhém a třetím stupni je již důležitý řádný pracovní poměr. ⁽⁶⁾

Program STREETWORK

Smyslem terénní práce je aktivní formu sociální intervence a krizové pomoci vyhledávat a oslovovat skrytou populaci uživatelů drog a působit na změnu jejich chování směrem k méně rizikovému způsobu užívání. Hlavním cílem programu je minimalizovat negativní důsledky užívání drog nejen pro uživatele, ale také pro společnost. Zejména se jedná o snižování možnosti zdravotních a sociálních problémů. Další významnou součástí programu je také zprostředkování nebo případná asistence při kontaktu klienta s určitými organizacemi a institucemi (lékař, úřad práce, policie, probační a mediační služba). Smyslem není moralizovat, napomínat, ale nedirektivní sociální práci vést k začlenění rizikových jedinců do společnosti a jejich stabilní seberealizaci.

Streetwork v doslovném překladu znamená terénní práci - práci na ulici, přičemž ulice je v tomto smyslu symbolem jakéhokoli otevřeného neinstitucionalizovaného prostředí, a to nezastřešené i zastřešené (ulice, restaurace, náměstí, parky, nádraží, kluby apod.)

Jednou z možností, jak lze bojovat proti fenoménu bezdomovectví, je vyškolit dostatečné množství sociálních pracovníků, tzv. streetworkerů, kteří se

zabývají řešením problémů rizikových skupin, ne problémů, které svým jednáním způsobují společnosti. Důležité je oslovit ty skupiny (nejen z okruhu bezdomovecké populace), které potřebují socioterapeutickou pomoc, ale samy ji nevyhledávají či odmítají. ⁽⁴⁾

Konkrétní aktivity programu Streetwork:

- ✓ informace o psychotropních a omamných látkách (rozdělení, účinky, způsob užívání, zdravotní a sociální rizika spojená s užíváním),
- ✓ informace a poradenství pro příbuzné, blízké uživatelů,
- ✓ krizová intervence (pomoc při akutních problémech a doporučení dalšího postupu),
- ✓ motivační trénink a poradenství pro osoby užívající psychotropní látky (snaha o změnu chování uživatelů drog, která by vedla k rozhodnutí abstinovat),
- ✓ terénní výměnný program (snižuje počet případů, kdy uživatelé odhazují injekční materiál na veřejných prostranstvích); snižování rizik spojených s užíváním,
- ✓ terapeutická práce s rodiči, sourozenci, partnery a ostatními blízkými narkomana,
- ✓ zprostředkování léčby, příp. kontaktů na jiné instituce a odborníky zabývající se oblastí závislosti,
- ✓ poradenství v sociální, zdravotní a právní problematice, příp. zprostředkování kontaktů s příslušnými institucemi,

- ✓ vzdělávání – přednášky, besedy, semináře v oblasti drogové problematiky,
- ✓ testy z kapilární krve na přítomnost viru HIV, žloutenky typu C a B (umožňují včasné podchycení nakažených osob a zamezují tak dalšímu šíření těchto chorob.⁽³⁾

Mobilita práce streetworkera na ulici vychází z potřeb a zájmů cílové skupiny. Není vázán jen na jednu lokalitu, ale doprovází skupinu při dočasné či trvalé změně sociálního prostředí. Přesuny cílových skupin jsou podmíněny např. ročním obdobím. V létě se tyto skupiny zdržují v nezastřešených prostorech (na ulici, v parcích atd.), v zimě vyhledávají převážně nádraží, podchody, sklepy, byty atd. (20)

7.3 Vstup České republiky do Evropské unie a bezdomovectví

Vstup České republiky do EU v květnu roku 2004 předznamenal vznik významných strategických dokumentů, které nastiňují výzvy a shrnují podniknutá opatření, identifikují klíčové politické priority zejména ve smyslu prevence a zároveň obsahují cíle a úkoly vedoucí k řešení problematiky bezdomovectví.⁽²¹⁾

7.3.1 Společné memorandum o sociálním začleňování Česká republika

Společné memorandum o sociálním začleňování je dokumentem, kterým se kandidátské země zapojily do unijní strategie sociálního začleňování (resp. boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení).

Společné memorandum o sociálním začleňování bylo zpracováno v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí společně s Generálním ředitelství pro zaměstnanost a sociální věci Evropské komise.

Memorandum bylo vládou schváleno dne 10. prosince 2003 a podepsáno bylo ministrem práce a sociálních věcí Zdeňkem Škromachem a evropskou komisařkou pro zaměstnanost a sociální věci Annou Diamantopoulou dne 18. prosince 2003 v Bruselu.

Toto memorandum nastiňuje zásadní výzvy týkající se boje s chudobou a sociálním vyloučením, seznamuje s nejvýznamnějšími politickými opatřeními, která Česká republika přijala na základě dohody o zahájení přenosu společných cílů EU do národních politik, a specifikuje hlavní politické problémy pro budoucí monitorování nebo přezkoumávání. Pokrok při provádění takových politik bude vyhodnocován v kontextu procesu sociálního začleňování EU, jehož cílem je dosažení významných výsledků na poli vymýcení chudoby do roku 2010.

O bezdomovectví se ve Společné memorandu o sociálním začleňování ČR hovoří jako o novém společenském problému po roce 1989. ⁽²¹⁾

Mezi cíle memoranda patří:

- a) **Vytvoření a rozvoj „začleňujícího“ trhu práce v souladu s hospodářskou politikou státu, podpora zaměstnanosti a zaměstnatelnosti, reakce na pokračující strukturální změny** (mezi hlavní body patří např.: zajistit, aby se práce vyplatila oproti pasivnímu přijímání dávek sociální péče, podporovat motivaci a aktivizaci nezaměstnaných a osob ohrožených nezaměstnaností k hledání a přijetí zaměstnání a účasti na poradenských a

rekvalifikačních programech, podporovat zvyšování vzdělanostní struktury odpovídajícími rekvalifikačními (vzdělávacími) aktivitami k získání nebo udržení vhodného zaměstnání, zvyšovat zaměstnanost a zaměstnatelnost znevýhodněných skupin, jako jsou osoby se zdravotním postižením, osoby ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, starší osoby, migranti apod.).

- b) **Zajištění minimálního příjmu a prostředků pro udržení důstojného života a k ochraně před sociálním vyloučením** (mezi hlavní body patří např.: zajištění minimálního příjmu a prostředků pro udržení důstojného života a k ochraně před sociálním vyloučením).
- c) **Odstranění znevýhodnění v přístupu ke vzdělání** (např. postupně zlepšovat podmínky pro vzdělávání žáků s těžkým zdravotním postižením a pro integraci žáků se zdravotním postižením a žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí do běžných škol).
- d) **Zabezpečení bydlení pro všechny** (např. výrazněji podporovat ohrožené skupiny osob, které se ocitly mimo dosah standardních podpůrných nástrojů bytové politiky, jako jsou osoby se zdravotním postižením a sníženou soběstačností, mladí lidé odcházející z ústavů či osoby, které přišly o byt v důsledku nepříznivých životních okolností, motivovat obce k tomu, aby se problémy osob, které jsou ohroženy sociálním vyloučením a prostorovou segregací v sídlech, začaly seriózně zabývat a řešily je věcně účelně a ekonomicky efektivně).
- e) **Zachování rodinné solidarity, ochrana práv dětí, prevence sociálně patologických jevů** (např. podporovat rodiny ohrožené chudobou, zejména neúplné rodiny a rodiny s více dětmi, zvýšit ochranu rodiny před sociálně patologickými jevy, zejména před fenoménem domácího

násilí a zneužívání dětí, podporovat prevenci kriminality dětí a mládeže zejména v sociokulturně znevýhodňujících a vyloučených komunitách).

- f) **Zajištění stejného přístupu ke zdravotním službám vysoké kvality** (např. dokončit proces decentralizace a transformace sociálních služeb včetně způsobu financování sociálních služeb a jejich legislativního zakotvení, rozšířit spektrum poskytovaných sociálních služeb s důrazem na poskytování služeb v přirozeném prostředí uživatele).
- g) **Zvýšení dopravní obslužnosti** (např. zajistit dlouhodobou finanční udržitelnost systému zdravotní péče, vytvářet integrovanou komunitní péči, tj. propojovat zdravotní a sociální péči zejména vzhledem k potřebám specifických cílových skupin, jako jsou osoby se zdravotním postižením, staří osamělí lidé, Romové, alkoholici a drogově závislí).
- h) **Obnova znevýhodněných oblastí na principech trvale udržitelného rozvoje** (např. věnovat pozornost zvláštním rozvojovým programům v těchto regionech).
- i) **Podpora koordinace a monitorování strategie sociálního začleňování** (např. rozšířit spolupráci na národní a regionální úrovni a mobilizovat všechny relevantní aktéry, vybudovat systém monitorování chudoby a sociálního vyloučení).⁽¹²⁾

7.3.2 Národní akční plán sociálního začleňování České republiky

Národní akční plán vychází ze Společného memoranda o sociálním začleňování. Plán shrnuje nejdůležitější problémy, kterým Česká republika čelí v oblasti chudoby a sociálního vyloučení, rovněž také zveřejňuje cíle, úkoly a opatření vedoucí k jejich odstranění.

Národní akční plán je především národní strategií, jejímž cílem je zajistit problémům chudoby a sociálního vyloučení náležitou pozornost a přispět k jejich řešení. Politiku sociálního začleňování promítá do ostatních oblastí (např. zaměstnanost, sociální ochrana, zdravotní péče, vzdělávání, bydlení, prevence sociálně negativních jevů). Je zpracováván všemi členskými státy a je využíván i jako nástroj společné výměny informací a zkušeností dobré praxe na úrovni Evropské unie. ⁽²¹⁾

Plán vychází ze Společných cílů boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení EU, které byly schváleny v roce 2000 na zasedání Evropské rady v Nice a následně upraveny Výborem pro sociální ochranu. Jde o tyto globální cíle:

- ✓ usnadňovat účast na zaměstnání a přístup ke všem zdrojům, právům, zboží a službám,
- ✓ předcházet rizikům sociálního vyloučení,
- ✓ pomáhat nejvíce zranitelným,
- ✓ mobilizovat všechny relevantní aktéry. ⁽²³⁾

V Národním akčním plánu je apelováno především na **prevenci** fenoménu bezdomovectví, které je projevem extrémní chudoby a sociálního vyloučení. Z hlediska předcházení bezdomovectví je kladen důraz na celkovou strategii boje proti chudobě a podporu zaměstnanosti, podporu ohrožených skupin k udržení si bydlení a dále vytvoření sítě sociálních služeb včetně terénní práce. Zároveň je zdůrazněna nutnost přijetí definice bezdomovectví a objektivizace jevu bezdomovectví v celé jeho šíři.

Akční plán obsahuje cíle, úkoly a opatření týkající se předcházení a řešení vzniku bezdomovectví, tj. určuje možnosti vedoucí k naplnění daných cílů,

ovšem postrádá velmi důležitý harmonogram, nezbytný např. pro následnou kontrolu naplňování stanovených cílů. Rovněž je v Akčním plánu opomenuto, kdo (kteří aktéři) se bude danými úkoly zabývat, tj. kdo ponese za plnění úkolů a cílů odpovědnost. To vede ke ztížení řešení daných problémů stejně jako neurčení finančního rámce. ⁽²¹⁾

7.4 Kdo ovlivňuje problematiku bezdomovectví

Problematiku bezdomovectví ovlivňuje řada aktérů (hovoříme o politicích, úřednících, neziskových organizacích, výzkumných organizacích a masových médiích) a institucích (ve smyslu formálních institucí, tj. organizací a úřadů, ale také v podobě neformálních institucí, tj. tradic a zažitých způsobů chování), jejichž vzájemná provázanost a průřezová kooperace je při řešení problému bezdomovectví stěžejní.

a) veřejná správa (státní správa a územní samospráva)

Povinnosti veřejné správy a samosprávy vymezuje Ústava ČR, Listina základních práv a svobod a další právní normy. Práva a povinnosti resortních ministerstev vymezuje zákon č. 2/1969 Sb. Tento zákon ukládá povinnost zkoumat společenskou problematiku v oblasti působnosti jednotlivých ministerstev, vznášet a přijímat vhodná řešení a dále informovat veřejnost. Mezi povinnosti orgánů samosprávy patří péče o všestranný rozvoj občanů a hájení jejich zájmů. Do rozporu s tímto zákonem se mohou dostat, nedodrží-li své povinnosti, což je v případě bezdomovectví patrné. Problém bezdomovectví si jednotliví aktéři často přehazují jako horkou bramboru a není tedy divu, že čísla poukazující na vzrůstající tempo počtu bezdomovců jsou alarmující. ⁽²¹⁾

Ilja Hradecký k tomuto problému dodává, že se zejména lokální politici snaží vytlačit bezdomovce ze svého teritoria do sousedních míst, z centra měst na jejich okrajové části, z okraje do centra nebo za hranice města. Zřízení sociálních služeb předkládají veřejnosti jako příčinu nárůstu počtu bezdomovců. O přístupu veřejné správy k otázce bezdomovectví uvádí názorný příklad, kdy se problémy s lidmi bez domova snažila řešit radnice Prahy 5 a to sice velmi razantně. Na pěší zónu u nákupního centra Zlatý Anděl si najala bezpečnostní agenturu. Tři členové ochranky nepřetržitě hlídkovali u Anděla zhruba od konce listopadu do Štědrého dne. Jenže opilci, bezdomovci a pouliční prodejci, kteří obtěžují kolemjdoucí, byli na Andělu zpátky hned od okamžiku, kdy hlídači odešli. Ani možnost celoročního působení bezpečnostní agentury však starosta nevyloučil. Činnost bezpečnostní agentury stála radnici 450 000 korun. Ve stejnou dobu prováděla jedna NNO na objednávku tříměsíční terénní výzkum mezi bezdomovci, za kterou zaplatila tatáž samospráva 80 000 korun. ⁽²²⁾

b) Neziskové organizace

Existuje řada neziskových zařízení poskytujících sociální služby občanům bez přístřeší.

Velkým problémem těchto institucí je nemožnost dlouhodobého plánování z důvodu nedostatku finančních prostředků, ale také nízká kapacita.

c) Občané

Ve vnímání problematiky bezdomovectví došlo v posledních několika desítkách let k velmi výrazným změnám, zejména po roce 1989. Náhle

se široká veřejnost začala s touto problematikou setkávat, po období skrývání a tabuizování vystoupila na povrch ve své zjevné podobě. Velká část populace jev bezdomovectví vnímá negativně, s příměsí zloby, lhostejnosti i soucitu. K tomu do značné míry přispívají média, která bezdomovce vykreslují jako kriminální živly, pro které byla dráha bezdomovce dobrovolná a záměrná cesta. Blíže se k tématu vnímání bezdomovectví občany dostanu v diskusi o výzkumu, který jsem v rámci této diplomové práce provedla.

d) Bezdomovci

Bezdomovci jsou lidé, kteří nejsou schopni spolupodílet se na životě společnosti, jejich situace je ale nezbavuje veškeré zodpovědnosti. Přesto je však nutné si uvědomit, že jejich vnímání, hodnoty, potřeby jsou situací, kterou dennodenně zakouší, změněné a jejich pohled na život je často spíše apatický, proto jejich zájmy hájí především výše uvedení aktéři než samotní bezdomovci. Přesto je velmi důležité probudit v nich vůli k lepšímu životu. ⁽²¹⁾

7.5 Prevence a pomoc

Bezdomovcem se může stát i člověk plně společensky integrovaný a ekonomicky dobře zajištěný, nejen člověk se sníženými sociálními schopnostmi a dovednostmi. Je důležité si uvědomit, že faktorů ovlivňujících vznik bezdomovectví je celá řada. Náhlá ztráta zaměstnání v souběhu s vážným úrazem nebo krizí v rodinných a partnerských vztazích dokáže přivést na ulici prakticky kohokoliv, kdo bude potřebovat podporu a naši pomoc. Stále nejdůležitější se však v oblasti problematiky bezdomovectví jeví prevence.

Prevence

Primární prevence začíná ve funkční rodině, v láskyplném soužití rodičů a dětí. Pevná funkční rodina je ve svém vlivu na děti velmi silná. Slabé rodiny a jedince však může upevnit dobrá osvěta, publicita a sociální práce, dětem ze slabých rodin může v jejich orientaci pomoci dobrá škola. V oblasti prevence a osvěty mají velký význam občanské iniciativy, formální i neformální (dobrovolníci apod.)⁽⁹⁾

Preventivní opatření 1. stupně

Význam pomoci při hledání zaměstnání a bytu je nesporný, ale pomoc při získání práce nebo bydlení je bezcenná, jestliže se dotyčný nedokáže vypořádat s nástrahami, které mu život může denně přinášet. Je tak vystaven riziku, že o byt či zaměstnání opětovně přijde. Proto je zásadní především pomoc *dlouhodobého a preventivního* charakteru, která spočívá v poskytování služeb jako je např. získávání všeobecných znalostí a dovedností.

V této souvislosti je zajímavá stupnice 10 nejvýznamnějších služeb pro bezdomovce, které byly setříděny poskytovateli služeb ve studii o bezdomovectví v USA:

- a) Pomoc se základními potřebami.
- b) Pomoc při orientaci v základních životních situacích.
- c) Pomoc při bydlení.
- d) Vzdělávací služby.
- e) Služby na trhu práce.

- f) Všeobecné zdravotní služby.
- g) Služby pomáhající při boji s omamnými látkami.
- h) Služby při duševní nemoci.
- i) AIDS služby.

Z této stupnice vyplývá, že nejvyšší přínos mají služby zaměřené na hodnocení vlastních potřeb, pomoc při orientaci v základních životních situacích a osobní management. Zvládnutí základních životních dovedností, tj. schopnosti komunikace, plánování cílů a samostatného jednání, má pro další život bezdomovců preventivní charakter z hlediska jejich začlenění do společnosti.

Preventivní opatření 2. stupně

Ministerstvo pro místní rozvoj zpracovalo již v roce 2000 koncept podporovaného bydlení. Tento koncept je zaměřen na vymezenou skupinu obyvatelstva (také na cílovou skupinu bezdomovců) a je zpracován tak, aby vyhovoval skupině osob se specifickými potřebami, které jsou znevýhodněné natolik, že nemohou uspokojovat svou potřebu bydlení běžným způsobem, tj. např. ve standardních bytech, v rámci běžných vztahů i nemovitosti apod. Rovněž je zdůrazněna příjmová nedostatečnost nebo potřeba ještě další podpory, např. osobní asistence. V rámci podporovaného bydlení je lidem, kteří končí na ulici, určeno bydlení se sociálními službami. Společnost, která myslí na budoucí generaci, si nemůže dovolit ponechat otázku bydlení neřešenou.⁽⁸⁾

Udržení zaměstnanosti a podpora vytváření nových pracovních míst, růst produktivity práce ve výrobě a vytvoření prostředí, které omezí šedou

ekonomiku a zabrání černému trhu – to vše jsou body nezbytně nutné k tomu, aby bylo zamezeno vzrůstajícímu počtu lidí, kteří se ocitají bez přístřeší. Dalším předpokladem je podpora zvyšování a rozšiřování kvalifikace a vzdělání s vymýcením pologramotnosti v nejnižší vrstvě společnosti.

Svou roli začínají hrát v naší zemi i potravinové banky, které jsou prostředkem proti plýtvání potravinami a současně prostředníkem mezi nadbytky ve výrobě a obchodě a lidmi v hmotné nouzi. Základním principem je získávání, skladování a distribuce potravin podle podmínek stanovených Evropskou chartou potravinových bank. Potraviny jsou získávány převážně z darů zemědělců, výrobců potravin a obchodníků, často z jejich přebytků.

Nikdo nesmí být vyloučen z dostupné zdravotní a sociální péče, a ze sociálního zabezpečení a stát musí najít takový způsob, aby vyloučení ze zdravotní péče zabránil.⁽⁶⁾

Konkrétním krokem pro zlepšení situace by bylo otevřít problematiku bezdomovectví a jejího řešení v parlamentu a ve vládě ČR a např. nalezení způsobu, jak bezdomovcům stát pomůže bez vazby na trvalé bydliště. Zároveň v zastupitelstvech obcí, měst a krajů aktivně prosazovat vyčlenění dotací na výstavbu a provoz sociálních bytů, azylových domů, lékařských středisek pro bezdomovce, ale také na zřízení většího počtu sociálních pracovníků specializovaných na pomoc bezdomovcům – pomoc při vyřizování dokladů /osobní asistence/.⁽²¹⁾ Obnova osobních dokladů totiž často znamená vyšlápnutí zpět do společnosti. Důležitá je také změna chování veřejnosti, protože společnost je tvořena každým z nás. Jako jedinec je člověk slabý a malinký, jako společnost silný a velký. Proto je nutné díky lepší informovanosti a podávání nezkresleného obrazu člověka bez domova, přispět k větší míře úsilí jednotlivých lidí řešit tento problém.

Pomoc

Prevence sama o sobě v naší společnosti zatím nestačí a tak je nutné souběžně s ní nabídnout také pomoc.

Každý člověk, stejně tak i bezdomovec, potřebuje pevnou oporu, člověka, kterému se může svěřit, místo, kam může přijít ohřát se a najíst atd. Lidé bez domova jsou většinou nemocní a potřebují vyšetření, ošetření, potažmo účinnou léčbu, nabídku azylového ubytování. Toto vše musí umět nabídnout společnost bezdomovci.

Důležitá je rovněž osobní asistence při jednání s úřady, pomoc při obnově osobních dokladů (získání duplikátu rodného listu, fotografie, duplikátu zápočtového listu, výučního listu, průkazu zdravotní pojišťovny. Následuje pomoc při zprostředkování práce, pomoc při jejím udržení. Staří lidé v postavení bezdomovců zase velmi často nedostávají důchod a potřebují pomoc při podání žádosti. Další by měli být umístěni v ústavu sociální péče či v domově důchodců atd. ⁽⁸⁾ Dobré slovo a vědomí spoluúčasti na jejich problému je nesporným přínosem.

Je žádoucí a potřebné nabídnout bezdomovcům služby, které by zabezpečily uspokojení základních životních potřeb člověka a zároveň formou podpory pozitivního sebehodnocení zajistit plnohodnotnou integraci do společnosti. Finanční a materiální pomoc je samozřejmě velmi cenná, zároveň však nedostačující a někdy dokonce kontraproduktivní.

Úspěšná intervence si žádá komplexnost péče (spolupráce mezi jednotlivými organizacemi sociální práce) a svým způsobem i kreativitu sociálních pracovníků, ochotu přijímat třeba i netradiční nové postupy.

Na tuto pomoc musí navázat resocializační programy doplněné dalšími službami. Základem programu je bydlení či ubytování a následné získání přiměřené práce, počínaje chráněnou prací zdravotně postižených, přes veřejně prospěšné práce až po plný pracovní úvazek. Cílem resocializačního programu je, aby jedinec našel nové partnerství či přátelství, získal bydlení a měl zdroj příjmů potřebných k jeho udržení, zkrátka aby znovunalezl smysl života.⁽¹¹⁾

8 CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY

8.1 Cíl práce

Cílem této diplomové práce je přiblížení fenoménu bezdomovectví a zjištění veřejného mínění na danou problematiku.

8.2 Hypotéza

Veřejnost vnímá sociální skupinu bezdomovců jako negativní. Míra úsilí řešit problém bezdomovectví však odpovídá tomu, jaké místo z hlediska negativního společenského vlivu tato skupina zaujímá.

9 METODIKA

9.1 Charakteristika zkoumaného souboru

Předmětem výzkumu byl soubor obyvatel z velkého města a ostatních míst sestavený metodou náhodného výběru. Z oslovených 250 respondentů dotazníky vyplnilo 216 osob (tzn. 86,4 %).

9.2 Technika sběru dat

Ve své diplomové práci jsem se zabývala kvantitativním výzkumem. Použila jsem metodu dotazníkového šetření, a to sice dotazník vlastní konstrukce na základě prostudované bibliografie. Dotazník je složen z úvodní formule, identifikační části (zde jsem zjišťovala věk, pohlaví, dosažené vzdělání, profesi a bydliště respondentů) a z části základní (v této části koncipované do 10 otázek jsem zjišťovala samotný názor dané osoby jednak na bezdomovce a jednak na fenomén bezdomovectví jako na celek).

10 VÝSLEDKY

Z oslovených 250 respondentů zodpovědělo dotazník 216 osob, což znamená 86,4 % návratnost.

10.1 Identifikační část

Věková skladba respondentů

Na mé dotazy odpovědělo 14 % osob ve věkové kategorii 15 - 20 let, skupina respondentů ve věku 21 – 35 let byla zastoupena 30 %, 23 % dotázaných je ve věku 36 – 50 let, ve věkové kategorii 51 až 65 let zodpovědělo dotazník 29 % a ve věku nad 65 let 4 % dotázaných (*viz. Vlastní výzkum tabulka č.1, graf č. 1*).

Pohlaví respondentů

Výzkumného šetření se zúčastnilo 45 % žen a 55 % mužů (*viz. Vlastní výzkum tabulka č.2, graf č. 2*).

Dosažené vzdělání

Základní vzdělání má 6 % dotázaných, vyučeno v oboru je 23 %, střední školu absolvovalo 52 % respondentů a vysokoškolské vzdělání je zastoupeno 19 % dotázaných (*viz. Vlastní výzkum tabulka č.3, graf č. 3*).

Profese respondentů

Mezi dotázanými osobami bylo 29 % studentů, 45 % dotázaných je zaměstnaných, 7 % zaměstnání momentálně nemá, 18 % je v důchodu a 1% procento představuje 4 ženy na mateřské dovolené (*viz. Vlastní výzkum tabulka č.4, graf č. 4*).

Bydliště (dle počtu obyvatel)

V místě s počtem obyvatel do 1 000 žije 11 % respondentů. V místě s počtem obyvatel od 1 000 do 5 000 bydlí 2 % dotázaných, 6 % osob má bydliště s 5000 až 20 000 obyvateli a město od 20 000 do 100 000 obyvatel představuje bydliště pro 21 % respondentů. Největší počet dotázaných (celých 60%) bydlí ve městě s počtem obyvatel přesahujícím 100 000 (*viz. Vlastní výzkum tabulka č.5, graf č. 5*).

10.2 Základní část**Otázka č.6: Jak často se setkáváte s bezdomovci?**

Většina respondentů (tzn. 28 %) uvedla, že se s bezdomovci setkává několikrát ročně, 22 % dotázaných se s nimi setkává každý den, 17 % dotázaných uvedlo frekvenci setkávání 1 x měsíčně, 14 % respondentů se setká s bezdomovcem 1 x týdně, 19 % dotázaných se s bezdomovci neseťká téměř vůbec (*viz. Vlastní výzkum tabulka č.6, graf č. 6*).

Otázka č.7: Když potkáte bezdomovce, tak:

Většina respondentů (61%) se vyjádřila, že bezdomovce ignoruje. Setkání s bezdomovcem řeší 30 % dotázaných osob tak, že mu poskytne určitou finanční částku, 3% zjišťují, jak mohou bezdomovci pomoci a 6 % osob uvedlo jinou možnost (těchto 6 % představují 2 osoby, které vynaloží snahu na to, aby bezdomovec odešel z veřejného prostranství, 1 osoba dá bezdomovci část svého nákupu a 10 respondentů uvedlo, že bezdomovce okřiknou) (*viz. Vlastní výzkum tabulka č.7, graf č. 7*).

Otázka č. 8: Jak vnímáte bezdomovce?

13 % respondentů bezdomovci nevadí, 14 % dotázaných je toho názoru, že se jedná o lidi bez domova, kterým je třeba podat pomocnou ruku. Nulovou špatnou zkušenost, ale nepříjemné pocity při setkání s bezdomovci uvedlo 39 % dotázaných a vysoké číslo 34 % je zastoupeno těmi, kteří mají vůči bezdomovcům velmi negativní postoj (viz. *Vlastní výzkum tabulka č.8, graf č. 8*).

Otázka č. 9: Jaké jsou podle vašeho mínění 3 nejčastější příčiny bezdomovectví? (v této otázce bylo nutno zaškrtnout 3 odpovědi).

Nejvíce procentuelně byla zastoupena odpověď: na základě dobrovolného rozhodnutí a to sice 20%, dále pak ztráta zaměstnání či bydlení 18 % a jako třetí nejčastější příčinu bezdomovectví 17 % respondentů uvedlo závislost (patologické hráčství, závislost na alkoholu, drogách aj.). 14% dotázaných uvedlo rozpad rodiny či rozvod, otřesné rodinné podmínky (týrání či zneužívání v dětství aj.) bylo zastoupeno 9 %, smrt někoho blízkého, osamělost, nesamostatnost 3 %, psychická či fyzická choroba 6 %, stáří 1 %, odchod z dětského domova nebo propuštění z věznice 4 %, lenosti, nechuti pracovat a pohodlnosti přičítá vznik bezdomovectví 6% respondentů a konečně jinou možnost uvedla 2 % dotázaných, z nichž 1 osoba vidí příčinu vzniku bezdomovectví v nezájmu společnosti, 2 v touze člověka po dobrodružství a volnosti a 1 respondent uvedl sebevražedné sklony. (viz. *Vlastní výzkum tabulka č.9, graf č. 9*).

Otázka č. 10: Kdo by měl bezdomovcům pomáhat?

Dle dotázaných 31 % respondentů by se o bezdomovce měla postarat rodina, 18 % respondentů uvedlo charitativní organizace, 33 % stát, obec. Veřejnost by měla podat pomocnou ruku dle mínění 6 % respondentů, zatímco 10 %

dotázaných je toho názoru, že si bezdomovci musí pomoci sami. Na tuto otázku nedokázala odpovědět 2 % dotázaných (viz. *Vlastní výzkum tabulka č.10, graf č. 10*).

Otázka č. 11: Jaké je podle vás největší riziko bezdomovectví pro společnost?

Zvýšené kriminality se obává 38 % dotázaných, nebezpečí přenosu chorob shledává jako největší riziko 38 % respondentů, zatímco 18 % osob problematiku bezdomovectví nevnímá jako rizikovou. 6 % osob uvedlo jinou možnost (těchto 6 % představuje 9 osob, které se obávají negativního vlivu bezdomovectví na děti a mládež /bezdomovci v blízkosti škol/, 5 osob zmínilo obavu z narušení kultury cestování) (viz. *Vlastní výzkum tabulka č.11, graf č. 11*).

Otázka č. 12: Jste ochoten(a) finančně přispět organizaci, která pomáhá bezdomovcům?

13 % respondentů finančně přispívá, 32 % přispívám na jiné účely, neochotu finančně pomoci uvedlo 35 % a bezradných při zodpovězení této otázky bylo 20 % dotázaných (viz. *Vlastní výzkum tabulka č.12, graf č. 12*).

Otázka č. 13: Problém bezdomectví ve společnosti je problém:

Jako velmi závažný vnímá problém bezdomectví ve společnosti 8 % dotázaných, jako dosti závažný problém se jeví 22 % respondentů, jako málo závažný je vnímán 52 % dotázaných a pro 18 % osob je problém bezdomectví nezávažným problémem (viz. *Vlastní výzkum tabulka č.13, graf č. 13*).

Otázka č. 14: Může se dle vašeho názoru podařit bezdomovci znovuzачlenit do společnosti?

Kladně tuto otázku zodpověděla většina dotázaných a to sice 54 %, možnost resocializace zamítlo 33 % respondentů a 13 % osob nevědělo, zda je

znovuzačlenění bezdomovce do společnosti možné či ne (viz. *Vlastní výzkum tabulka č.14, graf č. 14*).

Otázka č. 15: **Jak byste problematiku bezdomovectví řešil(a) vy?**

V poslední otázce dotazníku byl ponechán prostor pro fantazii respondentů, kterou však ze 29 % příliš nevyužili, neboť odpověděli, že neví. Naopak zbývajících 71 % popustilo své fantazii uzdu a jejich odpovědi byly poměrně rozmanité: 6 % uvedlo, že řešení je upozornit na bezdomovce policii, která je zavře do vězení. 5 % shledává řešení problematiky bezdomovectví ve vyhnanství lidí bez domova z České republiky. 24 % uvedlo, že by situaci sami neřešili a přenechali zodpovědnost a starost státu, obcím, 14 % dotázaných si opět vzpomnělo na charity a různé spolky, kterým by řešení této problematiky plně svěřili. Možnost poskytnutí ubytování u sebe doma uvedlo 4 % a 16 % se přiklonilo k řešení ve formě daru (finančního či materiálního) organizaci, která se tímto problémem zabývá. 1 % přišlo s nápadem vytvořit pro bezdomovce malou separovanou vesnici, kam by byly dobrovolníky dováženy potraviny a hygienické prostředky. Navázání přátelského vztahu a přivedení bezdomovce na správnou cestu uvedlo 1 %.

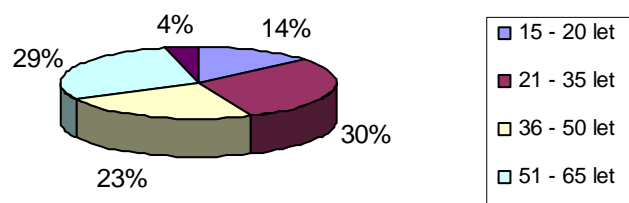
10.3 Vlastní výzkum

Otázka č.1: **Věk.**

Tabulka č.1: Věkové složení

Věk	%
15 - 20 let	14
21 - 35 let	30
36 - 50 let	23
51 - 65 let	29
Více než 65 let	4

Graf č.1: Věkové složení

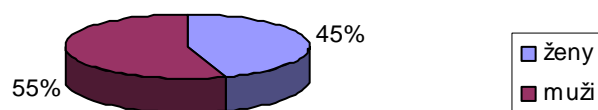

Otázka č.2: Pohlaví.

Tabulka č.2: Rozložení podle pohlaví

Pohlaví	%
Ženy	45
Muži	55

Graf č.2: Složení podle pohlaví

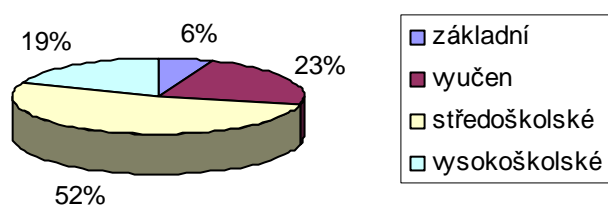

Otázka č.3: Nejvyšší dosažené vzdělání.

Tabulka č.3: Nejvyšší dosažené vzdělání

Vzdělání	%
Základní	6
Vyučen	23
Středoškolské	52
Vysokoškolské	19

Graf č.3: Složení podle vzdělání

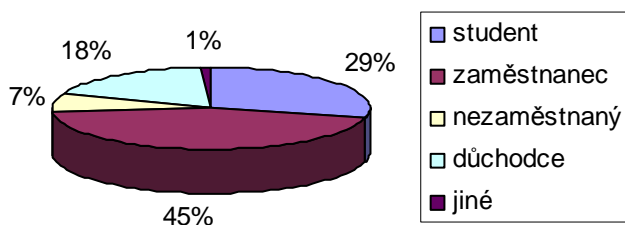

Otázka č.4: Profese.

Tabulka č.4: Profesní zařazení

Profese	%
Student	29
Zaměstnanec	45
Nezaměstnaný	7
Důchodce	18
Jiné	1

Graf č.4: Pracovní zařazení

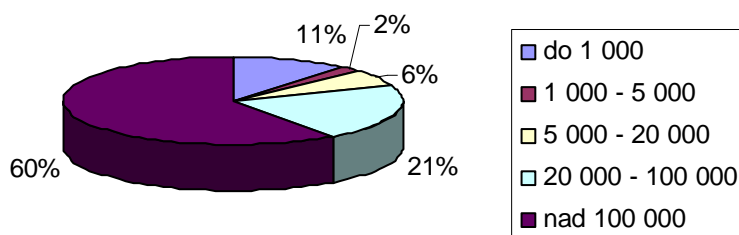

Otázka č.5: Velikost bydliště podle počtu obyvatel.

Tabulka č.5: Velikost bydliště podle počtu obyvatel

Velikost bydliště podle počtu obyvatel	%
do 1 000	11
1 000 - 5 000	2
5 000 - 20 000	6
20 000 - 100 000	21
nad 100 000	60

Graf č.5: Počet obyvatel v bydlišti

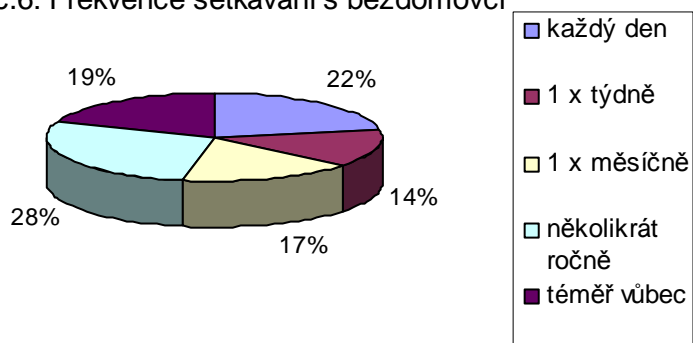

Otázka č.6: **Jak často se setkáváte s bezdomovci?**

Tabulka č.6: Frekvence setkávání s bezdomovci

Frekvence setkávání	%
každý den	22
1 x týdně	14
1 x měsíčně	17
několikrát ročně	28
téměř vůbec	19

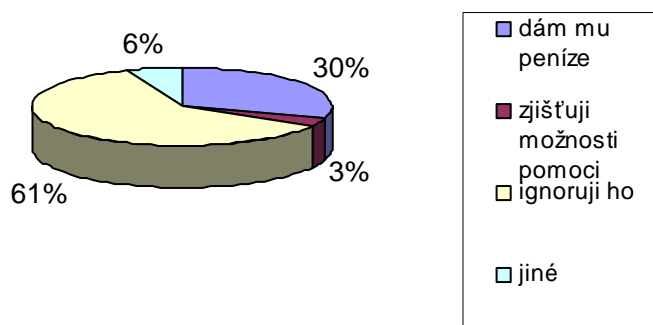
Graf č.6: Frekvence setkávání s bezdomovci

Otázka č.7: **Když potkáte bezdomovce, tak:**

Tabulka č.7: Reakce na setkání s bezdomovcem

Odpověď	%
dám mu peníze	30
zjišťuji možnosti pomoci	3
ignoruji ho	61
Jiné	6

Graf č.7: Reakce na setkání s bezdomovcem

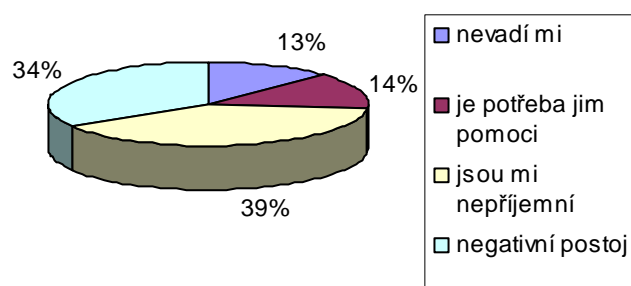

Otázka č.8: Jak vnímáte bezdomovce?

Tabulka č.8: Pohled na bezdomovce

Odpověď	%
nevadí mi	13
je potřeba jim pomoci	14
jsou mi nepříjemní	39
negativní postoj	34

Graf č.8: Pohled na bezdomovce

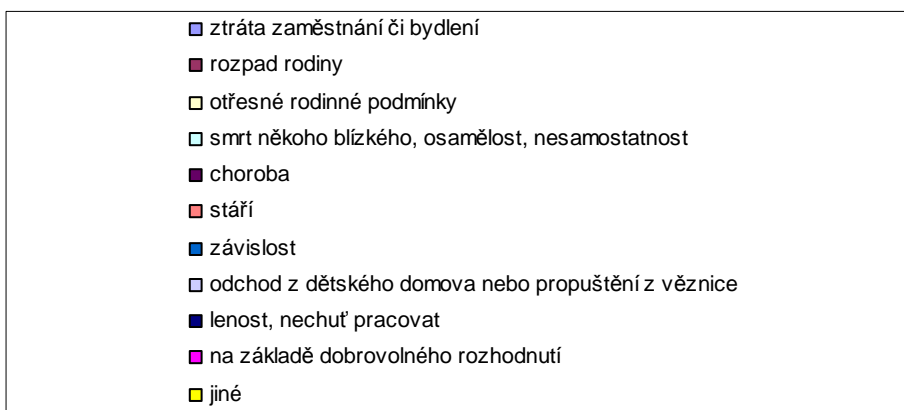
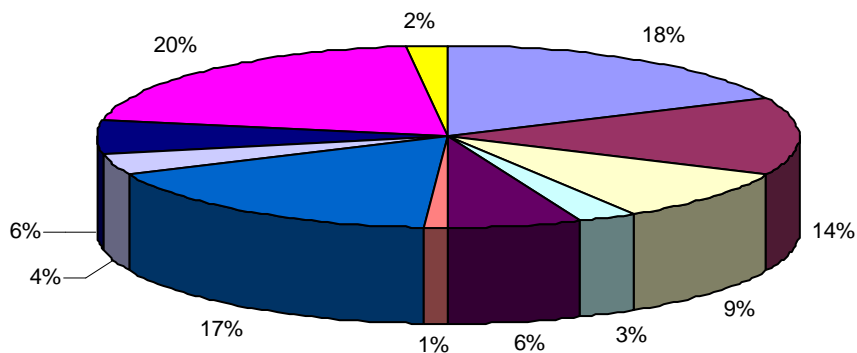

Otázka č.9: Jaké jsou podle vašeho mínění 3 nejčastější příčiny bezdomovectví?

Tabulka č.9: Příčiny bezdomovectví

Odpověď	%
ztráta zaměstnání či bydlení	18
rozpad rodiny	14
otřesné rodinné podmínky	9
smrt někoho blízkého, osamělost, nesamostatnost	3
choroba	6
stáří	1
závislost	17
odchod z dětského domova nebo propuštění z věznice	4
lenost, nechť pracovat	6
na základě dobrovolného rozhodnutí	20
jiné	2

Graf č.9: Příčiny bezdomovectví

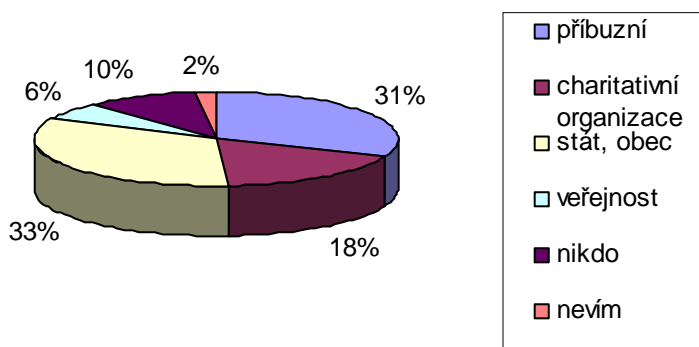

Otázka č.10: **Kdo by měl bezdomovcům pomáhat?**

Tabulka č.10: Kdo by měl bezdomovcům pomáhat

Odpověď	%
příbuzní	31
charitativní organizace	18
stát, obec	33
veřejnost	6
nikdo	10
nevím	2

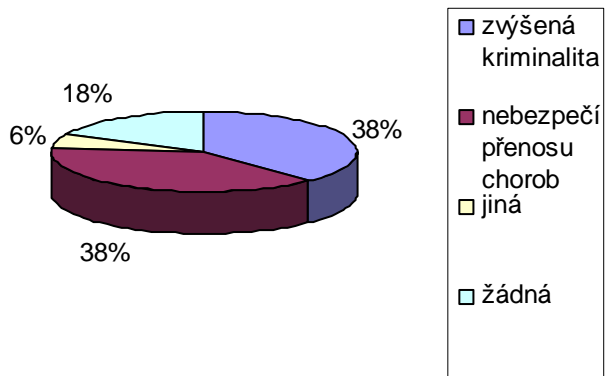
Graf č.10: Kdo by měl bezdomovcům pomáhat

Otázka č.11: **Jaké je podle vás největší riziko bezdomovectví pro společnost?**

Tabulka č.11: Rizika bezdomovectví

Odpověď	%
zvýšená kriminalita	38
nebezpečí přenosu chorob	38
jiná	6
žádná	18

Graf č.11: Rizika bezdomovectví

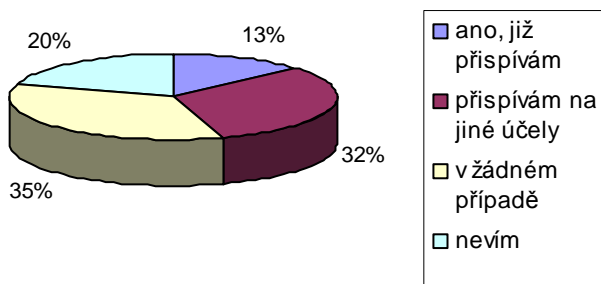

Otázka č.12: **Jste ochoten(a) finančně přispět organizaci, která pomáhá bezdomovcům?**

Tabulka č.12: Ochota finanční podpory

Odpověď	%
ano, již přispívám	13
přispívám na jiné účely	32
v žádném případě	35
nevím	20

Graf č.12: Ochota finanční podpory

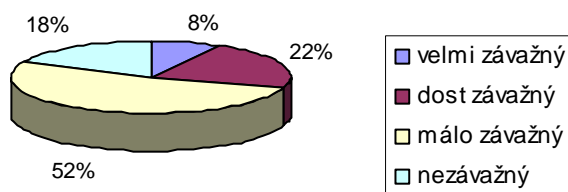

Otázka č.13: Problém bezdomovectví ve společnosti je problém:

Tabulka č.13: Závažnost bezdomovectví

Odpověď	%
velmi závažný	8
dost závažný	22
málo závažný	52
nezávažný	18

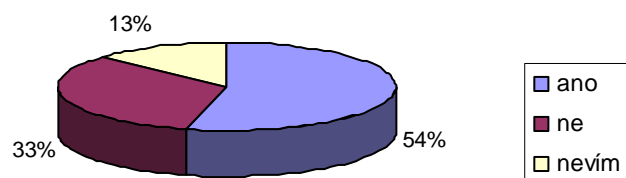
Graf č.13: Závažnost bezdomovectví

Otázka č.14: Může se dle vašeho názoru podařit bezdomovci znovuzáčet do společnosti?

Tabulka č.14: Možnost resocializace

Odpověď	%
ano	54
ne	33
nevím	13

Graf č.14: Možnost resocializace

11 Diskuze

Bezdomovectví je problém, který představuje společenskou otevřenou ránu a bohužel ne každá společnost je schopna ji adekvátně léčit. Nedostatečná informovanost i určité bagatelizování problematiky bezdomovectví je solí způsobující této společenské ráně bolest. Lze podat účinný lék, existuje řada podpůrných léčivých prostředků, ale analgetikum, které jen přehluší bolest není řešením. Postupně tuto ránu hojit může každý z nás, jaká je však ochota přispět k léčbě, to ukázal můj výzkum.

Otázka zjišťující frekvenci setkávání se s bezdomovci byla do jisté míry spíše orientační, neboť respondenti ji zodpovídali na základě vnímavosti dané problematiky a na základě pozorování okolního prostředí. Časté každodenní setkání nebo setkání 1 x týdně bylo zaznamenáno celkem u 36 % dotázaných respondentů. 17 % dotázaných uvedlo setkání s bezdomovcem 1 x měsíčně. Dá se tedy říci, že frekvence setkávání se s lidmi bez domova je poměrně dost vysoká. 28 % respondentů uvedlo setkání s bezdomovcem několikrát ročně a 19 % dotázaných se s lidmi bez domova neseťkává prakticky vůbec. Dle výsledků první otázky lze usuzovat na poměrně silné uvědomění si přítomnosti bezdomovců v místě, kde lidé bydlí nebo pracují a tím větší je pravděpodobnost, že si lidé na danou problematiku utvořili nebo utváří konkrétní názor. Jaký, to se dozvíme z dalších vyhodnocených odpovědí.

Z hlediska mého výzkumu byla zajímavá odpověď na otázku, jak lidé reagují při setkání s bezdomovcem. Celých 61 % respondentů se totiž vyjádřilo, že bezdomovce ignoruje. Možná by se těmito slovy dalo shrnout nejčastější řešení této ožehavé problematiky, která je totiž skutečně často ignorována, podceňována. Setkání s bezdomovcem řeší 30 % dotázaných osob tak, že mu poskytne určitou finanční částku; mince v klobouku jsou pro bezdomovce

v momentální chvíli jistě vítanou pomocí, nicméně dlouhodobě samozřejmě neřeší vůbec nic. Z výše uvedeného vyplývá, že 91 % respondentů tedy k zodpovězení dané otázky vybíralo jen ze 2 možností, z čehož nevychází právě optimistický závěr. Žádná nebo jen krátkodobá drobná pomoc bohužel nestačí k tomu, aby měli bezdomovci větší šanci na lepší život. Pouhá 3 % dotázaných při setkání s bezdomovcem zjišťují, jak mu bezdomovci pomoci a 6 % osob uvedlo jinou možnost. Konkrétně se jednalo o vynaložení úsilí na to, aby bezdomovec odešel z veřejného prostranství, okřiknutí a 1 osoba dá bezdomovci část svého nákupu (uvedla konkrétně láhev piva a šunkový salám, což se jeví spíše jako úsměvná a neobvyklá forma jednorázové pomoc).

Zjišťovala jsem také, jak lidé bezdomovce vnímají. 39 % respondentů uvedlo, že pocity při setkání s bezdomovci mají nepříjemné a to i přesto, že s těmito lidmi nemají špatnou zkušenost. Další vysoké číslo 34 % představuje velmi negativní postoj vůči bezdomovcům. Jen 13 % respondentů bezdomovci nevadí a 14 % dotázaných vnímá bezdomovce jako lidi, kterým je třeba podat pomocnou ruku. Potvrdila jsem si tímto výsledkem svou domněnku uvedenou i v hypotéze a to sice, že názory veřejnosti na problematiku bezdomovectví jsou negativní. Půjdou nepříjemné pocity a negace ruku v ruce se snahou danou věc řešit nebo lidem bezdomovci vadí, ale odmítají přijmout jakoukoli zodpovědnost a jejich snaha tuto problematiku řešit je mizivá? Na tyto otázky najdeme odpověď v následující analýze výzkumu.

Zjišťovala jsem, co považují lidé za 3 nejčastější příčiny bezdomovectví. Na prvním místě v pomyslném nelichotivém žebříčku příčin dané problematiky se umístil názor, že bezdomovectví je dobrovolná volba lidí bez domova. Tento názor zastává 20 % dotázaných. Na druhém místě skončila ztráta zaměstnání či bydlení, kterou volilo 18 % respondentů a jako třetí nejčastější příčinu bezdomovectví uvedlo 17 % respondentů závislost (na alkoholu, drogách atd.)

Pro srovnání na tomto místě uvádím výsledek části výzkumu z roku 2001, který byl proveden Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí a při němž bylo osloveno 69 bezdomovců. Z uváděných výpovědí respondentů tohoto šetření vyplývá následující pořadí příčin ztráty domova: jako nejčastější příčinu bezdomovci uvedli rozpad rodiny (35 %), ve 25 % pro ně počátek bezdomovectví znamenala ztráta zaměstnání a na třetím místě uvedli ve 29 % jiný důvod (např. ztrátu bytu v průběhu výkonu trestu, podvod s bytem, neschopnost platit nájem, ale také dobrovolné rozhodnutí).⁽²⁴⁾ Z výše uvedeného tedy vyplývá, že názory veřejnosti se liší od údajů, které uvedli sami bezdomovci. Co se dalších příčin týče, pouhých 7 % dotázaných lidí bez domova uvedlo jako příčinu své stávající situace výstup z ústavního zařízení, pro 3 % bezdomovců byla příčina bezdomovectví okolnost, že se nestarali o svůj byt a 1 % uvedlo jako příčinu nemoc.⁽²⁴⁾ Zatímco v mnou provedeném výzkumu 14% dotázaných uvedlo jako další možnou příčinu rozpad rodiny či rozvod 14 % (tato okolnost byla bezdomovci uvedena na prvním místě), dále pak otřesné rodinné podmínky (týrání či zneužívání v dětství aj.) uvedlo 9 %, smrt někoho blízkého, osamělost, nesamostatnost 3 %, psychickou či fyzickou chorobu 6 %, stáří 1 %, odchod z dětského domova nebo propuštění z věznice 4 %, lenosti, nechuti pracovat a pohodlnosti přičítá vznik bezdomovectví 6% respondentů a 2 % dotázaných uvedlo jinou možnost (touha po dobrodružství a volnosti, nezájem státu o problematiku bezdomovectví).

Lidé si často a rádi hlasitě stěžují, je-li však nastolena ožehavá otázka řešení a pomoci, většinou jejich vášnivě debaty utichají. Koneckonců, z výzkumu vyplynula mizivá ochota nějakým způsobem pomoci, neboť pouhých 6 % dotázaných uvedlo, že pomoc veřejnosti je nutná. A tak otázka pomoci skáče od obcí a státu (33 %) přes rodinu (31 %) až k charitativním organizacím (18 %). 2 % respondentů je v otázce pomoci bezdomovcům bezradná. Poskytnutí

pomoci považuje 10 % dotázaných za zbytečné, neboť je dle jejich mínění na každém bezdomovci, aby se ze své situace dostal sám. Tento názor patrně vyplývá z častého konstatování, že si bezdomovec za svou situaci může sám, že je odpovědný za svůj vlastní život, za úroveň svého žití a že si tudíž musí i sám pomoci. Plnohodnotnému životu a uplatnění své osobnosti však mnohdy brání celá řada faktorů (nemoc, postižení, stáří aj.), o nichž se ve své práci podrobně zmiňuji.

Podceňování řešení problematiky bezdomovectví veřejností je udivující i z toho důvodu, že na otázku, jaké je největší riziko bezdomovectví pro společnost, odpovědělo celých 38 % dotázaných, že se obává zvýšené kriminality a stejně vysoké procento respondentů považuje za největší riziko nebezpečí přenosu chorob. Laxní a lhostejný přístup k danému problému do jisté míry chápu u 18 % osob, které problematiku bezdomovectví nevnímají jako rizikovou, a jde tudíž patrně zcela mimo jejich okruh zájmů a pozornosti. 6 % uvedlo jinou možnost, která představovala obavu z negativního vlivu bezdomovectví na děti a mládež (bezdomovci v blízkosti škol) a narušení kultury cestování.

Dále mě zajímalo, jaká je ochota přispět organizaci, která pomáhá bezdomovcům. Ukázala se jako nikterak překvapující, tzn. nepatrná. Výsledek mého dotazníku ukazuje, že finanční příspěvní zcela odmítá 35 % osob a 20 % dotázaných na tuto otázku nebylo schopných odpovědět a využítí možnosti „nevím“ pro ně bylo jistě jakousi úlevou. 32 % dotázaných již přispívá na jiné účely. Tzn., že finanční pomoci se organizace nedočkají od 87 % respondentů. Pesimistické zjištění jen těžko zachrání 13 % osob, které uvedly, že již přispívají.

Výsledky otázek týkajících se pomoci a řešení problematiky bezdomovectví jsou značně nepříznivé a snaha veřejnosti alespoň trochu daný problém posunout z kolejí beznaděje je velmi malá. Ostatně, problém bezdomovectví vnímá jako velmi závažný jen 8 % dotázaných. Jako dosti závažný vnímá problematiku bezdomovectví ve společnosti 22 % respondentů. Možná, že kdyby těchto 30 % dotázaných vynaložilo alespoň drobnou snahu pomoci, na perspektivu bezdomovců by padl zářivý paprsek solidarity, který by mohl znamenat první krok na cestu „zpět“. Neochota řešení dané problematiky je přímo úměrná procentu těch, kteří považují problém bezdomectví za málo závažný a to sice 52 %. Pro 18 % osob je toto nezávažným problémem. Celkově se tedy jedná o 70 % respondentů, kteří nevidí v bezdomovectví zásadní potíže. Toto číslo je skutečně alarmující. Ovšem vzhledem k tomu, že je tento problém nedílnou součástí každé společnosti, je nutné mu věnovat rostoucí pozornost. Existence této problematiky a vzrůstající tempo počtu bezdomovců je určité selhání celé společnosti a každý by si měl závažnost tohoto problému uvědomit.

Na otázku možnosti znovuzачlenění bezdomovce do společnosti reagovala většina dotázaných (54 %) kladně. Aktivní snaha bezdomovce zapojit se do této resocializace je podmínkou. Lidem bez domova však často chybí motivace, ztratili vazby na rodinu, přátele i důvěru sami v sebe. Bloudí špinavými uličkami, bezradní, bez síly a vůle. Tím nejdůležitějším, co v dané chvíli mohou dostat a co ale také tak často postrádají, je podaná pomocná ruka. A právě tu má většina dotázaných z mého výzkumu za zády - možnost resocializace zamítlo 33 % respondentů a 13 % osob využilo možnost „nevím“. Ani já nevím, proč je člověk často tak mlčenlivý, jde-li o pomoc druhému.

Poslední otevřená otázka měla ukázat, jak by lidé sami řešili problematiku bezdomovectví. Ukázalo se, že lidé patrně překvapivě věří institucím, na které

si jindy tak rádi stěžují. Jak jinak si lze vysvětlit, že řešení tohoto problému by plně svěřilo do rukou státu a obce 24 % dotázaných a do rukou policie 6 %. Těchto 6 % dotázaných předpokládá, že policie zavře bezdomovce do vězení a řešení celé problematiky je na světě. Tak jednoduché to však nebude. 29 % respondentů buď mělo malou fantazii nebo málo času, protože uvedlo „záchrannou“ možnost „nevím“. Zajímavým způsobem k řešení přistupovalo 5 % osob, které se přiklonily k radikálnímu řezu - vyhnání lidí bez domova z České republiky. 14 % dotázaných si opět vzpomnělo na charity a různé spolky. Dalších 16 % se přiklonilo k řešení ve formě daru (finančního či materiálního) organizaci, která se tímto problémem zabývá. V mém výzkumném šetření se objevilo několik osob, konkrétně 4 %, které uvedly možnost poskytnutí ubytování u sebe doma. Ať již to bylo způsobeno únavou ze zodpovídání předchozích otázek nebo skutečnou solidaritou, úvaha je to velmi zajímavá, byť pro ty, kteří bydlí v bytě 1 + 1 poněkud nereálná. 1 % přišlo s nápadem vytvořit pro bezdomovce malou separovanou vesnici, kam by byly dobrovolníky dováženy potraviny a hygienické prostředky; tam by se dle tohoto názoru bezdomovci rodili i umírali. Toto přesvědčení je nutno brát se značným nadhledem a rozvedení této myšlenky by možná bylo zajímavé spíše v rámci úsměvných polemik než reálných cílů. Trnitou a dlouhou cestu navázání přátelského vztahu a přivedení bezdomovce na správnou cestu uvedlo 1 %.

Výzkum jsem zahajovala s předpokladem, že míra úsilí veřejnosti řešit problematiku bezdomovectví nebude vysoká. Tato domněnka se ukázala jako pravdivá, přestože bych si ze svého osobního lidského hlediska přála opak. Výzkum mne upozornil na to, že lidé mají často zkreslené a neúplné informace. Obraz bezdomovce, který žije na pokraji společnosti dobrovolně a tento způsob života mu vyhovuje, je zkreslený a zavádějící. Tato skutečnost by měla

poukázat na závažnost řešení situace a větší informovaností a osvětou zmírnit tento problém úměrně se zmírněním tendence veřejnosti bagatelizovat tuto problematiku v zájmu celé naší společnosti.

Mohu říci, že v průběhu výzkumu jsem narazila na vstřícné a velmi ochotné respondenty, přestože jsem čekala, že ochota zabývat se tímto problémem a vyplňovat dotazníky bude nevelká. Lidé mi své cenné názory poskytli ochotně a věnovali mi dostatek svého času. A já věřím, že tento výzkum přispěje k tomu, že vstřícnost a ochotu, se kterou jsem se setkala já, v budoucnu poznají i ti, kteří by ji velmi potřebovali. Nejedná se jen o problém naší společnosti, nýbrž o problém celosvětový, a tak doufám, že pozornost věnovaná této problematice bude stále přibývat.

12 Závěr

Cílem diplomové práce bylo přiblížení fenoménu bezdomovectví, zvýšení míry informovanosti o problematice bezdomovectví a zjištění veřejného mínění, ať již k užitku široké i odborné veřejnosti nebo těch, kterých se tato problematika dotýká osobně.

Výzkumným úkolem této práce bylo metodou dotazníkového šetření potvrdit či vyvrátit hypotézu. Ta zněla „Veřejnost vnímá sociální skupinu bezdomovců jako negativní. Míra úsilí řešit problém bezdomovectví však odpovídá tomu, jaké místo z hlediska negativního společenského vlivu tato skupina zaujímá“.

Stanovená hypotéza byla potvrzena. Lidé vnímají problematiku bezdomovectví jako negativní jev, přesto však většina z nich před tímto problémem zavírá oči a snad sama věří iluzi, že jí samotné se problémy bezdomovců netýkají, a že si za ně mohou zpravidla sami. Problém bezdomovectví se setkává velmi často s neporozuměním a do jisté míry i lhostejností. Řešení je horkým bramborem, který nikdo nechce držet v ruce, a možná i to je příčinou vzrůstajícího tempa počtu bezdomovecké populace. A každý problém, pokud je podceňován, neřešen, odsouván stranou, znamená jen kumulaci potíží dalších. Je proto nezbytné více informovat veřejnost o problematice chudoby a bezdomovectví, protože perspektiva lidí bez domova je úměrně závislá na schopnosti české společnosti zmírňovat a odstraňovat jejich potíže a vytvořit pro ně místo.

Pokusila jsem se dané téma zpracovat co nejobjektivněji, protože je dle mého názoru otázka bezdomovců často podceňována nebo zodpovídána jednostranně a obraz člověka bez domova je vykreslen těmi nejtmašími barvami. Špinavý opilec, který se dobrovolně vydal na cestu do pekel. Realita je mnohem složitější a zpravidla zcela jiná. Věřím, že budoucnost přinese výraznější

informovanost o této závažné problematice a její rozsáhlejší konkrétní řešení. Pak už možná budeme obrázek člověka bez domova malovat veselejšími barvami.

13 Klíčová slova

Sociální vyloučení

Chudoba

Bezdomovec

Bezdomovectví

14 Seznam použité literatury

- 1) BARTÁK, M. Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I. Kostelec nad Černými lesy: IZPE, 2004. 102 s. ISSN 1213-8096
- 2) FITZPATRICK, S., KEMP, P., KLINKER, S. Single Homelessness: An Overview of Research in Britain. Bristol: Policy Press, 2000. 68 s. ISBN 1 86134 213 6.
- 3) GARČÁR, M. K problematice lidí bez přístřeší. Závěrečná práce. Moravské reálné gymnázium Olomouc, 1996. 36 s.
- 4) GILAROVÁ, P. Bezdomovectví. Seminární práce. Masarykovo gymnázium Příbor, 2001. 67 s.
- 5) GIRTLEK, R. Okrajové sociální kultury. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 218 s. ISBN 80-210-2728-2
- 6) HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. Bezdomovství – extrémní vyloučení. 1. vyd. Praha: Naděje, 1996. 107 s. ISBN 80-902292-0-4
- 7) HRADECKÝ I. a spol. Sčítání bezdomovců Praha 2004. Zpráva o projektu. Praha: Arcidiecézní charita, Armáda spásy, MCSSP, 2004. 22 s.
- 8) JANATA, Z., KOTÝNKOVÁ, M.: K bezdomovství a možnostem jeho prevence. Sociální politika. Praha: 2002, roč. 28, č. 11, s. 3 – 6. ISSN 0049-0961

- 9) KOSOVÁ, P. , OMELKOVÁ, L., SEDLÁČEK, P. Bezdomovectví v hlavním městě Praze. Praha: MCSSP, 2004. 91 s.
- 10) MAREŠ, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
- 11) MERHAUT, M., R. Bezdomovství. Seminární práce. JU v Českých Budějovicích, 2004. 12 s.
- 12) Společné memorandum o sociálním začleňování, MPSV ČR, 2004. 64 s. ISBN 80-86552-81-0
- 13) STÁRKOVÁ, K. Jsem na ulici; může se to stát i vám... Nový prostor. Praha: 2002, č. 121, s. 6-9. ISSN 1213-1792
- 14) ŠAFAŘÍKOVÁ, M. Lidé bez domova. Sociologický časopis. Praha: 1994, roč. 30, č. 3, s. 373-380. ISSN 0038-0288.
- 15) ŠTÁDLEROVÁ, L. Konzumace alkoholu vysokoškoláky JU. Ročníková práce. JU v Českých Budějovicích, 2002. 63 s.
- 16) VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3
- 17) VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0
- 18) Zjevné bezdomovství v Praze – Analýza a návrhy řešení problematiky pro zimní období 2003/2004, Praha: MCSSP 2003. 20 s.

Elektronické zdroje:

- 19) ANDRLE, A 6. října 2003: Světový den Habitat. [online] <www.mvcr.cz.>
- 20) Bezdomovci.
[online] <<http://www.socionet.sk/index.php?kat=010&opn=opn&tit=00014>>
- 21) HECZKOVI E. a S. Bezdomovci a my ((2001): Bezdomovci a my. In: Getsemany, 6/2001) [online] <www.getsemany.cz>
- 22) HRADECKÝ, I. Profily bezdomovství v České republice: Konflikt, bezdomovci a veřejný prostor. Tématická zpráva 2006. Praha, 2006, s. 30, [online] <<http://www.nadeje.cz/vz/kbvp06cz.pdf>>
- 23) Národní akční plán sociálního začleňování, MPSV ČR, 2004, [online] <http://www.esfcr.cz/files/clanky/1281/NAPSI_cz.pdf>
- 24) SVOBODOVÁ, M. Bezdomovectví z hlediska jedné občanské poradny a azylového zařízení, 1999. [online] <www.helcom.cz>
- 25) [online] <[mpsv.cz](http://www.mpsv.cz)>
- 26) [online] <www.osn.cz>
- 27) [online] <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Bezdomovec>>

15 Přílohy

Příloha 1: dotazník

Vážení respondenti,

jmenuji se Lucie Langerová a jsem studentkou Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V rámci diplomové práce s názvem Bezdomovectví jako sociální fenomén naší doby se zabývám tím, jaká je míra úsilí veřejnosti řešit problém bezdomovectví. Dotazník, který držíte v ruce mi poskytne potřebné informace. Veškerá data v něm uvedená jsou anonymní a budou použita na výzkum.

Děkuji za spolupráci.

1) Věk:

- 15 – 20 let
- 21 – 35 let
- 36- 50 let
- 51 – 65 let
- více než 65

2) Pohlaví:

- žena
- muž

3) Dosažené vzdělání:

- základní
- vyučen
- středoškolské
- vysokoškolské

4) Profese:

- student
- zaměstnanec
- nezaměstnaný
- důchodce
- jiné.....

5) Velikost bydliště podle počtu obyvatel

- do 1 000
- 1 000 - 5 000
- 5 000 - 20 000
- 20 000 - 100 000
- nad 100 000

6) Jak často se setkáváte s bezdomovci?

- každý den
- 1 x týdně
- 1 x měsíčně
- několikrát ročně
- téměř vůbec

7) Když potkáte bezdomovce, tak:

- dám mu peníze
- zjišťuji, jak mu mohu pomoci
- ignoruji ho
- jiné.....

8) Jak vnímáte bezdomovce?

- nevadí mi
- jsou to lidé, kterým je třeba podat pomocnou ruku
- nemám s nimi špatnou zkušenost, ale setkání s nimi je mi nepříjemné
- mám vůči nim velmi negativní postoj

9) Jaké jsou podle vašeho mínění 3 nejčastější příčiny bezdomovectví?

(zaškrtněte, prosím, 3 odpovědi)

- ztráta zaměstnání či bydlení
- rozpad rodiny, rozvod
- otřesné rodinné podmínky (týrání či zneužívání v dětství aj.)
- smrt někoho blízkého, osamělost, nesamostatnost
- psychická či fyzická choroba
- stáří
- závislost (patologické hráčství, závislost na alkoholu, drogách aj.)
- odchod z dětského domova nebo propuštění z věznice
- lenost, nechů pracovat, pohodlnost
- na základě dobrovolného rozhodnutí
- jiné.....

10) Kdo by měl bezdomovcům pomáhat?

- příbuzní
- charitativní organizace
- stát, obec
- veřejnost
- nikdo, musí si pomoci sami
- nevím

11) Jaké je podle vás největší riziko bezdomovectví pro společnost?

- zvýšená kriminalita
- nebezpečí přenosu chorob
- problematiku bezdomovectví nevnímám jako rizikovou
- jiné.....

12) Jste ochoten(a) finančně přispět organizaci, která pomáhá bezdomovcům?

- ano, již přispívám
- přispívám na jiné účely
- v žádném případě
- nevím

13) Problém bezdomectví ve společnosti je problém:

- velmi závažný
- dost závažný
- málo závažný
- nezávažný

14) Může se dle vašeho názoru podařit bezdomovci znovuzačlenit do společnosti?

- ano, pokud vyvine potřebnou snahu a aktivně se do své resocizalizace zapojí
- ne
- nevím

15) Jak byste problematiku bezdomovectví řešil(a) vy?

.....

.....

.....